

๑๘. สมองกลกับสมองคน

Machine Brain versus Human Brain

By Nithee Siripat – Siripat.com and Academiae Network, 2015

ความสำคัญของบทความ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเตือนให้อย่าเชื่อสิ่งต่างๆ ที่มีคนกล่าวถึง ไม่ว่าจะข่าวสารนั้นจะมาจากแหล่งใดก็ตาม ให้คิดไตร่ตรองถึงความเป็นจริง นั่นคือ “**ความมีสติสัมปชัญญะ**” ระลึกได้และรู้ตัวอยู่เสมอ คือ ฝึกตนให้ เป็นคนรู้จักยังคิด รู้สึกตัวเสมอว่า “**สิ่งใดควรทำ และไม่ควรทำ และระวังมิให้เป็นคนมัวเมาประมาท**” แต่คน ส่วนใหญ่มักจะแพ้ “**ความทะยานอยากของตน**” หรือ “**ความกระสันอย่างยิ่ง**” คือ ความดีนรนเหลือเกินใน กามทั้งหลายแม้ทุกอย่าง จึงตกเป็นเหยื่อของคนคนชั่วได้ง่าย ตามความจริง ก็เป็นกลยุทธ์การขายสินค้าให้ ลูกค้า เช่น การขายเครื่องอุปกรณ์ล้ำยุคทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ ซึ่งบางทีไม่มีความจำเป็นต่อชีวิตจริง แต่ ตั้งคัมภีร์ปัจจุบัน อินเทอร์เน็ตเป็นสิ่งมีความจำเป็นในชีวิตประจำวัน เพราะเป็นส่วนขยายพรหมแดนของ ความรู้ ที่สามารถค้นหาข้อมูลได้อย่างรวดเร็ว ไม่ว่าจะทำกิจกรรมใดๆ ก็ตาม แม้แต่ทำนายดวงชะตา ประจำวัน หรือบวชวัดอุ้มงคล ก็ตาม คอมพิวเตอร์เป็นเครื่องอุปกรณ์ช่วยคิด จัดกระทำข้อมูล จัดเก็บข้อมูล ประมวลผล และนำเสนอข้อมูล ให้ง่ายรวดเร็วในการตัดสินใจ แต่อย่างไรก็ตาม การทำงานทุกขั้นตอนของ คอมพิวเตอร์นั้น มนุษย์เป็นผู้ทำหน้าที่ออกแบบทั้งฮาร์ดแวร์และซอฟต์แวร์ในทุกขั้นตอน เพียงแต่ว่า “**สมอง กลของคอมพิวเตอร์**” ไม่มีอารมณ์ความรู้สึกหรือความนึกคิด ในการปฏิบัติการทุกปัญหาที่มนุษย์โอนถ่าย ให้ แต่มนุษย์ผู้ที่มีสมอง มีชีวิต มีข้อจำกัด ในเรื่องความอดทนต่อความเมื่อยล้า ทั้งทางกายและใจ ไม่อดทนต่อ การทำงานที่ซ้ำซาก คอมพิวเตอร์ทำงานด้วยความเร็วสูง มีความเร็วเกือบเท่ากับความเร็วของกระแสไฟฟ้า ฉะนั้น การประมวลผลข้อมูลทำได้สูงสุดถึง ๓,๐๐๐ ล้านครั้งต่อวินาที โดยข้อมูลจัดกระทำเป็นในเชิง ปริมาณ แต่สมองคนมีความสามารถสูงในการประมวลผลเชิงคุณภาพ เช่น การนั่งสมาธิและวิปัสสนาบรรดา นิमितทั้งหลายที่เหนือกาลเวลาทั้ง ๓ อย่างเช่น “**การมณฑิการกรรมฐาน**” ถึงความแปรปรวนของจิต และสามารถควบคุมจิตได้ คอมพิวเตอร์ยังไม่มีซอฟต์แวร์นั่งสมาธิและวิปัสสนาที่จะให้สมองกลกระการเช่น สมองคนได้ สมองกลอาจจะสร้างภาพหรืออักษรจากคลื่นเสียง หรือการเก็บข้อมูลจากคลื่นแสง เช่น ภาพ คลิปวีดีโอ จากมือถือหรือกล้องถ่ายรูป และมีแนวโน้มจะมีหน่วยความจำเป็นรูปภาพได้ เช่น การจำอักษร จีน หรือภาษาต่างๆ ได้ สามารถประมวลผลแปลเป็นภาษาต่างๆ ได้ทันทีทางอินเทอร์เน็ต เพราะมีขนาด ฐานข้อมูลจาก 8 Bits/Byte เป็น 32 Bits/Byte ซึ่งทำให้สมองกลประมวลผลข้อมูลที่เป็นทั้งอักษร ภาพ และ เสียง ได้ เช่น การสังด้วยเสียงกับมือถือรุ่นใหม่ การสแกนภาพอวัยวะด้วยคลื่นเสียง การตรวจสอบภาวะโรค ด้วยคลื่นแสงที่เป็นความถี่ของรังสีภายในร่างกายคนป่วย จนถึงถ่ายภาพคลื่นนิวตริโนได้ แต่สุดท้ายสมอง คนต้องเลือกข้อมูลสารสนเทศนั้น มาประกอบการตัดสินใจ ถึงแม้ดวงตาที่สามของมนุษย์จะเป็นดาวเทียมก็ ตาม แต่ก็สู้ “**ดวงตาเห็นธรรม**” ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ได้ เพราะเป็น “**ดวงตาปัญญา**” (จักขุ ๕) ที่เห็น ทุกอย่างได้หมด.

บทความที่ ๗๘ ประจำปี ๒๕๕๘ – สมองกลกับสมองคน

นวัตกรรมที่เป็นสิ่งประดิษฐ์ของมนุษยชาติ นั้น คือ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ล้ำยุค (๑) คอมพิวเตอร์ (๒) อินเทอร์เน็ต (๓) ระบบดาวเทียม และ (๔) ระบบการสื่อสารคมนาคม แต่สิ่งที่อัศจรรย์ที่สุด คือ องค์ความรู้สมัยใหม่ของมนุษย์ ไม่ได้ถูกบันทึกไว้ในสิ่งตีพิมพ์อีกต่อไป ที่เรียกว่า “ยุคสิ้นสุดแห่งการใช้กระดาษ” (The End of Paperless Ages) นั่นคือ ความรู้ของมนุษยชาติในทุกภาษาถูกเก็บบันทึกเป็นข้อมูลสารสนเทศที่เป็นระบบดิจิทัล (Digital Information) ที่เรียกว่า “ยุคสังคมข้อมูลข่าวสารสารสนเทศ” (The Ages of Information Based Society) ฉะนั้น สังคมมนุษย์ได้ก้าวสู่ความก้าวหน้าในด้าน “ระบบเครือข่ายข้อมูลสารสนเทศ” (The System of Information Network) ที่ครอบคลุมพื้นที่ทั่วโลก ที่มนุษยชาติสามารถเอาชนะข้อจำกัดด้วยเวลาและสถานที่ได้สำเร็จในต้นยุคศตวรรษที่ ๒๑ นี้ เกือบจะสมบูรณ์แบบอย่างไม่คาดคิด วิทยาการสมัยใหม่ในศาสตร์สาขาต่างๆ ก็ได้รับอิทธิพลจากความก้าวหน้าแห่งนวัตกรรมสมัยใหม่ที่ล้ำยุคนี้เช่นกัน อย่างเช่น ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทางการทหารและการค้าเสรีนิยม ได้ปรับเปลี่ยนไปตามลัทธิใหม่ที่มีอิทธิพลเหนือกระแสสังคม ที่เรียกว่า “กระแสโลกาภิวัตน์” (Globalization Trends) นั่นคือ ส่วนแบ่งทางการตลาดมีจำนวนมากขึ้น ลูกค้าที่คาดหวังมีอยู่ทั่วทุกมุมโลก จำนวนมากกว่า ๘,๐๐๐ ล้านคน การทำธุรกิจไม่ได้ขึ้นอยู่กับเวลากลางวันเท่านั้น สามารถทำได้ตลอด ๒๔ ชั่วโมง ทั้ง ๗ วัน ในสัปดาห์ ส่วนรูปแบบการค้าก็ก้าวสู่ยุคใหม่เช่นกัน ที่เรียกว่า “ยุคการค้าพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์” (e-Commerce Platforms) หรือการทำธุรกิจระหว่างประเทศก็เข้าสู่นวัตกรรมการค้าใหม่ คือ “ยุคธุรกิจอิเล็กทรอนิกส์” (e-Business) รวมทั้งระบบการศึกษาที่เข้ายุคมหาวิทยาลัยไซเบอร์ (Cyber University) คือ การเรียนการสอนเป็นแบบห้องเรียนอิเล็กทรอนิกส์ (e-Learning Platforms) ประการสำคัญ เกิดนวัตกรรมที่สังคมยุคใหม่ คือ “สังคมออนไลน์” (Internet Social Network) เป็นสังคมแบบจำลองหรือเสมือนจริง (Virtual Society) โดยใช้เครื่องมือการสื่อสารกันผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตและดาวเทียมสื่อสารได้ทั่วโลก ไม่ว่าจะเป็นเครื่องคอมพิวเตอร์ชนิดต่างๆ ก็ตาม หรือโทรศัพท์มือถือ ก็ตาม ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศหรือสังคมจึงต้องอาศัยการสื่อสารผ่านดาวเทียม เพื่อพัฒนาคุณภาพของทรัพยากรมนุษย์ให้เป็น “สังคมเรียนรู้” (Learning Society) ฉะนั้น “ความโง่และความฉลาดของประชากร” จึงเป็นดัชนีบ่งบอกถึงความเจริญ ปริมาณการใช้อินเทอร์เน็ตเพียงอย่างเดียว นั้น ยังใช้เป็นดัชนีบ่งบอก “ต้นทุนทางปัญญา” (Intellectual Capital) ไม่ได้ และการประเมินคุณภาพคนโดยใช้ระดับการศึกษาเพียงเดียว ก็เป็นดัชนีที่ไม่น่าเชื่อถือ เพราะระบบการศึกษาในทุกระดับไม่ผ่านการรับประกันคุณภาพการเรียนการสอน (Quality Accountability) โดยเฉพาะคุณภาพของสถาบันการศึกษาระดับบัณฑิตวิทยาลัย ที่ขาดคุณภาพทั้งฝ่ายมหาวิทยาลัย ผู้เรียน และ ผู้สอน ที่ยังบูชาเงินอยู่ทั้ง ๓ ฝ่าย ที่เรียกว่า “มหาวิทยาลัยจ๊กฉลาก” เพราะคนส่วนใหญ่ก็มาจาก “สังคมจ๊กฉลาก” เช่นเดียวกัน ฉะนั้น จ๊กฉลากเจอจ๊กฉลาก ย่อมกลายเป็นจี้ร้อนทั้งสังคม การบริหารจัดการองค์ความรู้ในทุกระดับของสังคม นั้น จึงเป็นเรื่องวาระแห่งชาติ หรือยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศที่เร่งด่วน เพื่อให้เป็น “สังคมใฝ่สูงไม่ใฝ่ต่ำ-รักดีไม่รักชั่ว-คิดดีไม่คิดชั่ว” ความไม่พร้อม ความบกพร่อง ความขาดแคลน ความวิปริต ที่เกิด

ขึ้นกับระบบความคิดหรือวิสัยทัศน์ของสังคม จึงขึ้นอยู่กับ “คุณภาพทางปัญญาของพลเมืองทั้งประเทศ” ที่ต้องพัฒนาทุกส่วนองค์ประกอบของสังคมพร้อมๆ กัน “ระบบการประกันคุณภาพ” ทุกส่วนในสังคมก็มีความจำเป็นเร่งด่วนเช่นเดียวกัน โดยไม่หลงลืมกุศโลบาย “ความรักชาติ-ใฝ่เป็นใฝ่” (Patriot: Who’s Who) เพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนาที่ถูกต้อง “ความสามัคคีคนทั้งชาติ” เท่านั้น ที่จะอยู่รอดในสังคมสมัยใหม่นี้

แต่อย่างไรก็ตาม ระบบการศึกษาที่มีความคิดล้าหลังตามอายุผู้สอนนั้น ใช้ไม่ได้กับโลกที่มีความเปลี่ยนแปลงก้าวกระโดด ความคิดแบบเต่าล้านปี พวกไม้ใกล้ฝั่งตาย พวกอนุรักษนิยมอับปัญญาทั้งหลายทั้งปวงนั้น คงใช้ไม่ทันการใน “ยุคโลกาภิวัตน์” เพราะการไหลบ่าของข้อมูลสารสนเทศ ทั้งเป็นความจริงและไม่จริง ข่าวสารถูกกระจายถ่ายทอดผ่านระบบอินเทอร์เน็ตหมดแล้ว มีความรวดเร็วสูงในการแพร่ระบาด โดยเฉพาะ “ข่าวลือ” (Rumor-Bad Scandal) หรือ พวกโจรทำ “อาชญากรรมทางอิเล็กทรอนิกส์” ที่กฎหมายล่าสมัยตามไม่ทัน ฉะนั้น ผู้นำทางสังคมทุกระดับอยู่ในแพลตฟอร์ม “คนโง่และเชื่อเบือ” ๑ “คนฉลาดและคิดชั่ว” ๑ เป็นอันตรายที่จะเป็นหัวหน้า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภาคการศึกษา คือ สอนให้ลูกชาวบ้านโง่ระดับประเทศ ยิ่งครูดึกขั่วๆ ยิ่งใช้ไม่ได้ ผู้เรียนโง่แถมยังไปเรียนครู ก็ยิ่งๆ ใช้ไม่ได้ ดัชนีที่บ่งบอกความล้มเหลวของการศึกษา คือ จำนวนโรงเรียนกวดวิชา ถ้าครูสอนดีมีคุณภาพ จะไปเรียนเสริมทำไม เพราะระบบการคัดเลือกให้เรียนต่อยังคิดแบบวิปริตล้าหลัง พวกคนในสังคมหลงทิศทางในชีวิต ว่าเรียนจบมหาวิทยาลัยของรัฐ ไม่อดตาย แค่เริ่มต้นชีวิตในวัยรุ่น ก็ยังพากันคิดผิดๆ ดูถูกคนอื่นว่าโง่กว่าตน ระดับสมองจำเก่ง แต่คิดโง่ๆ และภาคธุรกิจ คือ น้อ โกงทั้งในประเทศและต่างประเทศ ยังชอบคิดผูกขาดทางการค้าแบบโง่ๆ เช่นกัน ซึ่งเป็นเหตุปัจจัยให้พบกับความอดอยากในอนาคตที่ถาวร ฉะนั้น คนส่วนใหญ่ในสังคมยังไร้คุณธรรม หรือมีศีลชั่วหรือศีลบาปกันมาก เพราะวัดไม่ได้ทำหน้าวัดเพื่อจะสืบทอดพระศาสนาที่เป็นพุทธที่แท้จริง ปล่อยให้พวกเดียรถีย์ยึดครองวัด อันเป็นสมอสำคัญยิ่งที่จะควบคุมพฤติกรรมและปัญญาของคนทั่วประเทศ ถ้าสังเกตให้ดี “พระกับศพ-Undertaker” ไม่รู้ใครกันแน่ที่รู้ดีเกี่ยวกับงานศพ หรือใครขาดคุณสมบัตินำด้านจิตวิญญาณเพื่อให้เกิดปัญญาใน “ธรรมสังเวช” อันเป็นโอกาสดีที่สุดที่จะได้สอนคนให้คิดเป็นมนุษย์ต่อไปอีก ไม่ใช่เป็นบ้าจืดงานศพเสียใหญ่โต ไร้สาระและเนื้อหา “รวยแล้วโง่” ๑ “จนแล้วโง่” ๑ ก็ใช้ไม่ได้เช่นกัน เพราะไม่มีปัญญา คิดไม่เป็น คิดไม่ออก บอกไม่ถูก ฉะนั้น ยิ่งสังคมยุคปัจจุบันนี้ ระบบการสื่อสารรวดเร็วยังกับสายฟ้าแลบ อุปกรณ์การสื่อสารตกอยู่ในมือพวกโง่หลายๆ ทำให้พวกนี้ ยิ่งขยายพันธุ์ความโง่จากระดับบ้านไปสู่สังคม จากระดับสังคมไปสู่ระดับชาติ หรือ “ระบาดทั่วโลก” (Global Outbreak or Epidemic) เพราะ “คนฉลาดไม่ค่อยมีเวลาอยู่กับเรื่องโง่ๆ มากเท่าไร” เพราะเวลาในชีวิตมันน้อย (ธรรมสังเวช) มีกิจกุศลที่จะทำให้ตนและผู้อื่นมีมากกว่านี้ เช่น การเจริญจิตตภาวนา เป็นต้น

ในทางพระพุทธศาสนานั้น ให้ความสนใจในเรื่อง “การพัฒนาปัญญา” เป็นสำคัญ โดยมีรากฐานการพัฒนาตามลำดับจาก “ศีล-สมาธิ” (ไตรสิกขา: “อริยศีลสิกขา-อริยจิตตสิกขา-อริยปัญญาสิกขา” เรียกสามัญญาว่า “ศีล-สมาธิ-ปัญญา” คำว่า “สิกขา” = การศึกษาหาความรู้ที่ใฝ่ทางเจริญในศีลธรรมขึ้นไป ถ้าอยากใฝ่ชั่วไม่ต้องมาปฏิบัติธรรมให้เสียเวลาจะไปทำชั่วให้ทั่วถึง เพราะเวลาชีวิตเหลือน้อยเช่นกัน จะไม่ทันทำชั่ว) ซึ่งตรงกับกระแสสังคมสมัยปัจจุบันที่เน้นการพัฒนาสังคมด้วย “การจัดการความรู้” (Knowledge Management: KM) ฉะนั้น ถ้าคนในสังคมยังชักนำพากันคิดอย่างซีกตากอยู่ “การจัดการความรู้ก็น่าจะเป็นการจัดการความรู้ที่ซีกตาก เพราะซีกตากมารวมกันกลายเป็นความรู้แบบชีเรื่อน” เช่น สังคมในปัจจุบันมีดอกเตอร์ซีกตากเพิ่มจำนวนมากขึ้น เราไม่สามารถนำมาเป็นดัชนีบ่งบอกความเจริญด้านวิชาการของประเทศได้ ซึ่งเป็นเรื่องน่าอับอายชาวโลก เช่น “เมื่อวานนี้มีดอกเตอร์ซีกตากเดินชนกันตกคลองแถวประตูน้ำ” (มีมากแต่ไร้คุณภาพ ปัญญาไม่ศักดิ์สิทธิ์จริง หรือไม่มีปาฏิหาริย์จริง เพราะเป็นได้แค่เครื่องมือหาเงินเอาเปรียบคนอื่นผู้เรียนน้อยคนระดับคณบดีบัณฑิตต้องแสดงฤทธิ์ในการช่วยเหลือบ้านเมืองสังคม ไม่ใช่เบียดเบียนสังคม ให้สมศักดิ์ศรีที่เรียกใบปริญญาว่า “Philosophy of Doctor = Ph.D.” ถ้าแปลความหมายนี้ไม่ออก ก็ให้คืนสถาบัน หรือปิดสถาบันไป เพราะไม่เข้าใจความหมายของชื่อปริญญา ใบที่วันนี้ ไม่ใช่ใบดองกล้วยแห้ง หรือ จอบ เสียม ที่ใช้หาเงินในไร่นา หรือไม่ใช่เครื่องมือหาเงินเหมือนชาวบ้าน คือ ชาวบ้านรอระดับปัญญาท่าน) เป็นต้น อย่างไรก็ตาม “ปัญญาสามัญญา” ทางวิสัยของโลกนั้น ไม่ว่าจะถึงระดับไหนก็ตาม ทางธรรมก็จัดให้อยู่ได้แก่ “เศรษฐยานวิชา” ไม่ได้หมายความว่า “วิชาของพวกสัตว์เดรัจฉาน” (รวมทั้งไสยศาสตร์) แต่หมายความว่า **“เป็นวิชาที่ไม่ได้ช่วยในการดับทุกข์ของชีวิต ไม่สามารถนำพาจิตวิญญาณให้พ้นจากกิเลสและทุกข์ทั้งปวง”** อันเป็นปัญญาที่พระอริยเจ้าไม่สรรเสริญว่าเป็นปัญญาให้หลุดพ้นจากวัฏฏะได้ (โลกะ-ปริเทวะ-ทุกข์-โทมนัส-อุปายาส) ยกตัวอย่าง แพทย์จะเก่งชำนาญมากแค่ไหน ก็หมดสิทธิ์ที่จะสู้กับกิเลสทั้งหลาย เพราะศัตรูคู่แค้นของหมอทั้งหลาย คือ “เชื้อโรค” (Germs) เท่านั้นเอง นั่นคือ ฆ่ากันทั้งที่ไม่ได้โกรธกัน ก็ว่าได้ และแถมยังไม่ได้คิดถึงกิเลสผู้ศัตรูคู่เวรกันมาหลายชาติ ที่กัดกินกายใจของตนเองอีกต่างหาก เช่น ชอบคิดว่าตนเองฉลาดกว่าคนอื่น (มิจจาทิฏฐิ-มานะ หรือ อุปกิเลส ๑๖) ถ้าเก่งจริงลงไปทำบ่วงไฟล้านจุดแข่งกับชาวบ้านที่ยโสทรคฺต ตอนที่ บ่วงไฟหรือตะลันต์แถวอุดรธานีได้พัฒนาก้าวหน้าถึงขั้นจุดแล้วตอนดึกมีรมธุชีพทางลงมา (ผู้สันตติกรรมนิบอกว่า บ่วงไฟส่วนใหญ่มักตกใส่หลังคาบ้านคนทำบ่วงไฟเอง) เหมือนยานอวกาศที่โคจรตกมาบนโลกติธรรมธุชีพเช่นกัน เสียอย่างเดียว ยังไม่ยอมพัฒนาเป็นจรวดนำวิถีระดับพิสัยไกล เพราะอายและเกรงกลัวบาปอยู่ เนื่องจาก บ่วงไฟมีจุดประสงค์ช่วยเหลือปัญหาสังคมชาวนา เพื่อแจ้งข่าวหรือส่งหมายเรียกให้ “พญาแถน” ช่วยติดต่อเครื่องข้ายเทวดา เกณฑ์หรือสนธิกำลัง ให้ปล่อยฝนลงมาได้แล้ว จะไถนา ไม่งั้นไม่มีข้าวกินปีนี้ เป็นต้น ถ้ายังไม่มีการฝนตก ก็มีกุสโลบายแถมให้อีก คือ “การแห่หางแมว” เพื่อวัดใจกับเทวดาว่าจะทนดูแมวเปียกน้ำตายไปต่อหน้าต่อตาหรือไม่ (ความจริงแมวไม่รู้เรื่อง คนหาเรื่องแมวมากกว่า เหมือนการบุชายัญที่หมอผีตัวเองโดยคิดว่าแบบนี้ถูกใจเทพเจ้า) ถ้าแถนนั้น เทวดาใจอ่อน ก็จะปล่อยไฟฝนตกลงมาแก้อากาศร้อน หรือแถมฟ้าผ่าด้วย ถ้ายังไม่ตก “ก็สวดเทวดา” (สัมผัสปลาปะ-คำพูดเพื่อแจ้ง) เท่านั้นเอง พวกมนุษย์ชี้เหม็นแถมดัดตั้งจะมีอะไรมากกว่านั้น ก็หาไม่ ที่จะมีความคิดดีกว่านั้น แต่

กระบวนการศึกษาในไตรสิกขาของพระพุทธศาสนา ที่คนจะเข้าใจอย่างลึกซึ้งและนำไปใช้ในวิถีชีวิตจริง นั้น รู้สึกว่าเป็นเรื่องยากในสังคมปัจจุบัน เพราะผลวิบากเห็นได้ยาก และยังปฏิบัติลำบาก จึงติดมันในเรื่อง ทำช้ามากกว่า เพราะออกผลเร็ว เช่น กินเหล้าให้ผลเมาเร็วและซึ่งอีกต่างหาก นั่งสมาธิปวดขาไม่ค่อยเห็นผลอะไร เลยไม่ค่อยเชื่อจิตของตนเอง เพราะวิธีที่ถูกต้องไม่นำมาใช้ ไม่เข้าใจจุดประสงค์ที่แท้จริงในการเจริญสมาธิภาวนา หรือมีเจตน์นั้น ก็ทำบุญหวังรวยในชาตินี้ ทำบุญใส่บาตรพระ ๒๐ บาท อยากจะถูกรางวัลที่ ๑ หรือใส่บาตรอาหารที่ตนชอบ สะสมไว้ในปรโลก จะได้กินทิพย์แต่ของตนเองชอบ เพราะเชื่อผิดๆ แทนที่ชาตินี้จะตั้งใจมุ่งมั่นในการปฏิบัติธรรม ไม่ต้องไปกินของทิพย์อะไรก็ได้ ขึ้นไปอยู่กับรูปพรหมด้วยสมาธิใน “ฌาน ๔” หรือเลื่อนขึ้นไปอยู่กับรูปพรหมด้วย “อรุณ ๔” ก็เลยเข้าไปทำวิปัสสนาด้วย ก็น่าจะไปถึงอริยมรรคได้ในชาตินี้ ก็ไม่เอา เพราะขาดผู้ชี้แนะที่ดี (ดวงช่วยและวาสนาหุด ไม่เคยต้อนรับผู้ทรงศีลมาก่อนเลยเจอแต่พวกขี้เหล้า เพราะเลี้ยงเหล้าพวกนี้บ่อยๆ ก็เลยยกระดับการกินเหล้าบวกกับพลังนารีพิฆาตในชั้นสูงจากร้านลาบไปสู่โรงเหล้าหรือคลับแพงๆ คงไม่นึกว่าได้ไปสวรรค์แห่งมหานรก) ความโง่โง่ คงไม่ใช่วิบากจากการไปเขกหัวแมวแน่นอน ย่อมเกิดจากไม่แสวงหาแรงดลบันดาลใจให้อยากทำตัวให้ฉลาดมีจริยธรรมโดยเริ่มตั้งแต่เกิดมาบนโลกนี้เมื่อหลายปี (อาการโง่สังเกตได้วันแรกๆ ที่ไปโรงเรียน ถ้าร้อนให้ไม่ อยากไปโรงเรียน) ที่บาปหนักหน่อย ก็หลงมาเกิดในครอบครัวหรือตระกูลใฝ่ต่ำไม่ชอบเรียนหนังสือ ถึงแมจะมีฐานะดีก็ตาม (โกงคนอื่นมารวย-ถึงแม้จะรวยจริง ก็ใฝ่ชั่วตามเชื่อเผ่าพันธุ์ที่ชอบนิยมทำชั่ว ยากที่จะหลุดจากวงจรนี้ได้ ถ้าไม่ตั้งใจจริงๆ หรือจนกว่าจะใช้กรรมของตนหมดไป) เรื่องนี้ ให้พิจารณาตาม “กฎแห่งกรรม-กัมมัฏฐกตาแห่งตน” (ไม่ต้องไปดูกรรมของคนอื่นให้เสียเวลา) เพราะเรื่อง “บาปและบุญ” มีจริง ฉะนั้น การทำบุญในสังคมคนชั่ว ย่อมลำบากกว่า การทำบุญในสังคมคนใจบุญ จะมีแต่ความสดใส จิตใจผ่องแผ้ว ชื่นบาน สำราญใจ อันเป็นผลบุญในสุขปัจจุบัน ส่วนในอนาคตนั้น จะเป็นพื้นฐานสำคัญในการปฏิบัติธรรม ที่จะมีโอกาสบรรลุอริยมรรคได้ไม่ยากนัก การทำบุญทำทานหรือบริจาคให้คนจิตใจบาป ไม่ใช่ปัญญาพิจารณาถึงผลที่จะเกิด ย่อมไม่เป็นบุญ เพราะ “ทำให้เสียธรรม” เช่น การช่วยเหลือโจรหนีตำรวจ เป็นต้น ซึ่งแตกต่างกับการทำบุญกับ “พระอริยสงฆ์” ผู้ประกอบด้วย “คุณาติเรกสัมปทา” หมายถึง ถึงพร้อมด้วยคุณส่วนพิเศษ คือ ปฏิภาหภูมิคุณสมบัติพิเศษ เช่น ทักขิไฉยบุคคลนั้น ออกจาก “นิโรธสมาบัติ” ใหม่ๆ

เมื่อพิจารณาถึงเหตุปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อ “กระบวนการทัศน์” (Paradigm: A world view underlying the theories and methodology of a scientific subject) คือ ความเห็นหรือทัศนคติที่เข้าใจโลกโดยขึ้นกับหลักการทฤษฎีที่เป็นวิทยาศาสตร์ นั้น ในทางพระพุทธศาสนา ให้พิจารณาถึงปัจจัย (Conditions) ต่อไปนี้

- (๑) “อาหารปัจจัย” คือ ปัจจัยโดยเป็นอาหาร ซึ่งเป็นเครื่องหล่อเลี้ยง
- (๒) “กรรมปัจจัย” คือ ปัจจัยโดยเป็นกรรมคือเจตจำนง
- (๓) “วิปากปัจจัย” คือ ปัจจัยโดยเป็นวิบาก

ฉะนั้น คำว่า “ปัจจัย ๒๔” หมายถึง ลักษณะหรืออาการแห่งความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งทั้งหลาย ที่สิ่งหนึ่งหรือสภาวะธรรมอย่างหนึ่ง เป็นองค์ประกอบที่ช่วยเอื้อ เกื้อหนุน คำจุน เป็นเหตุ หรือเป็นเงื่อนไข ให้สิ่งอื่น หรือสภาวะธรรมอย่างอื่น เกิดขึ้น คงอยู่ หรือเป็น ไปอย่างใดอย่างหนึ่ง ตามนัยนี้ ก็จะเรียกว่า “ปัจจัยอาการ” ก็ได้ ซึ่งหมายถึง องค์แห่งปัจจัยอาการในหลักปัจจุสมุปบาทเป็นเหตุและผลของการเกิดและการดับของ “โสกะ-ปริเทวะ-ทุกข์-โทมนัส-อุปายาส” เพียงแต่ว่า “ปัจจัย ๒๔-ปฏิฐาน-มหาปฏิฐาน” หรือ “คัมภีร์ปฏิฐาน” (เล่ม ๔๐-๔๕: เรียกอีกอย่าง “มหาปกรณ์” แปลว่า “ตำราใหญ่”) นั้น แสดงความสัมพันธ์อิงอาศัยเป็นปัจจัยแก่กันแห่งธรรมทั้งหลายในแง่ด้านต่างๆ ซึ่งมีความละเอียดเชิงหลักทฤษฎีกว่า “อิทัปปัจจยตา-ปัจจุสมุปบาท” ไม่ใช่แค่เพียง “องค์แห่งปัจจัยอาการในหลักปัจจุสมุปบาททั้ง ๑๒ องค์” เท่านั้น แต่กระบวนการคิดก็ยังเป็นแบบ “อนุโลมปฏิฐาน” (เทียบเคียงกับ: อนุโลมปัจจุสมุปบาท) กับ “ปฏิโลมปฏิฐาน” (เทียบเคียงกับ: ปฏิโลมปัจจุสมุปบาท) อย่างตัว เช่น เล่ม ๔๕ ปฏิฐาน ภาค ๖ เป็น “ปัจจนียปฏิฐาน” คืออธิบายความเป็นปัจจัยแก่กันแห่งธรรมทั้งหลายอย่างเล่มก่อนๆ นั้นเอง แต่อธิบายแง่ปฏิเสธ ดังนี้

- (๑) “ปัจจนียปฏิฐาน” คือ “**ปฏิเสธ+ปฏิเสธ**” เช่นว่า “**ธรรมที่ไม่ใช่กุศล อาศัยธรรมที่ไม่ใช่กุศลเกิดขึ้น โดยเหตุปัจจัย เป็นอย่างไร**”
- (๒) “อนุโลมปัจจนียปฏิฐาน” คือ “**อนุโลม+ปฏิเสธ**” เช่นว่า “**อาศัยโลกียธรรมธรรมที่ไม่ใช่โลกุตตรธรรมเกิดขึ้น โดยเหตุปัจจัย เป็นอย่างไร**”
- (๓) “ปัจจนียอนุโลมปฏิฐาน” คือ “**ปฏิเสธ+อนุโลม**” เช่นว่า “**อาศัยธรรมที่ไม่ใช่กุศล ธรรมที่เป็นอกุศลเกิดขึ้น โดยเหตุปัจจัย เป็นอย่างไร**”

กล่าวโดยสรุป “ปัจจัย ๑๔” (มหาปฏิฐาน) คือ กระบวนการคิดที่มีอุปมาหรือกุสโลบายที่แนบเนียนอย่างแนบคายในใจ (กรรมประกอบในโยนิโสมนสิการ) ที่เป็น “มุมมอง” (The Point of View) ในปัญหาอุปสรรค นั่นคือ ทุกข์ โดยพิจารณาเป็นหมวดธรรม (ข้อธรรมหลัก) ที่มากกว่าข้อธรรมย่อยๆ ซึ่งให้พิจารณาเทียบเคียงกับ “กลาป” [กะ-หลาป] ที่เรียกว่า “กลาปวิปัสสนา-กลาปสัมมสนะ-นยวิปัสสนา-สมุทนายมนสิการ” หมายถึง การพิจารณาสภาวะธรรมทั้งหลายในการเจริญวิปัสสนา นั่นคือ “การพิจารณาโดยกลาป” คือ พิจารณาธรรมอย่างรวมๆ โดยรวมเป็นหมวด หรือรวบทั้งกลุ่ม เช่นว่า รูปธรรมทั้งปวง ไม่เที่ยง ฉานธรรมเหล่านี้ ไม่มีแล้ว ก็มีขึ้น ๑ มีแล้ว ก็ไม่มี ๑ เป็นต้น ตามนัยนี้ คือ กระบวนใช้เหตุผลในการคิดในเชิงสังเคราะห์ (Synthesis) ที่เรียกว่า “อุปโลม” (Induction: The inference of a general law from particular instances) ซึ่งเป็นทักษะการคิดในการสร้างทฤษฎีอันเกิดจากมีปัญญารู้เห็นความเป็นสากลหรือ “ลักษณะสากล-Universality” ในธรรมทั้งหลาย ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า ง่ายกว่า “การพิจารณาโดยองค์” ที่เรียกว่า “อนุปทธรรมวิปัสสนา-อังคโตสัมมสนะ” นั่นคือ พิจารณาโดยแยกรายข้อย่อย เช่น พิจารณาองค์ตามลำดับข้อ หรือเป็นรายข้อ ตามนัยนี้ คือ กระบวนใช้เหตุผลในการคิดในเชิงวิเคราะห์ (Analysis) ที่เรียกว่า “อนุโลม” (Deduction: The production of facts to prove a general statement) ซึ่งเป็นทักษะการคิดในการหารายละเอียดย่อยเฉพาะที่กระจายจากหลักการหรือทฤษฎี เป็นการพิสูจน์และยืนยันแนวคิดในทฤษฎีนั้นๆ ซึ่งทำให้เห็น “คุณลักษณะ

เฉพาะที่เป็นองค์ประกอบในธรรมนั้นๆ” (Distinctive Features) ที่เรียกว่า “ลักษณะเฉพาะ” (Uniqueness) ในทางธรรม เรียกว่า “ปัจจัยตลัทธิ” กระบวนการคิดในลักษณะนี้ คือ การวิจัยแยกแยะจำแนกธรรม ที่เรียกว่า “สัมมวิจัยะ” อันวิญญูชนพึงกระทำได้เห็นจริงในการปฏิบัติธรรม มิฉะนั้น “กรรมฐานล้ม” เพราะมนสิการในกรรมฐานธรรมทั้งหลายแล้ว “มีตบอดเจือปนด้วยความมีดมนแห่งวิชา –เหมือนเดิม” ในทักษะกระบวนการคิดดังกล่าวนี้ สามารถฝึกฝนได้จากผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญ ที่ไปเรียนในมหาวิทยาลัยนั้น ก็อยากจะได้ “แนวทางความคิด” (Approach) เช่นนี้ ชีวชนคนฉลาดก็น่าจะรู้ว่าไปสรรหาได้จากที่ไหน ในมหาวิทยาลัยมีจริงหรือเปล่า หรือหลอกกันไปวันๆ หนึ่ง ให้พระอาทิตย์ตกดินไปแค่นั้น ก็ให้ลองไปฝึก “ทักษะกระบวนการคิดขั้นพื้นฐาน” และ “ทักษะกระบวนการคิดขั้นสูง” ในผลงานวิจัยของนักวิจัย “*ทิสนา แคมมณี และคณะ*” (๒๕๔๕) ท่านสามารถดาวน์โหลดคู่มือปฏิบัติธรรม (“*มัชฌิมาปฏิปทา: วิถีแห่งอวัจรียะ และความหลุดพ้น*” ภาคผนวก, นิธิ ศิริพัฒน์, ๒๕๕๗) ได้ที่เว็บไซต์ Siripat.Com โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายใดๆ ขอให้อ่านหน่อย และบอกต่อๆ กัน แค่นั้นเอง เป็นการให้ธรรมทาน อันแสดงถึงความเป็นกัลยาณมิตรแก่กัน จะให้อะไรก็แล้วแต่ ผู้ให้ “ธรรมทาน” ไม่ได้หรอก เพราะเป็นการให้ปัญญาต่อเพื่อนมนุษย์ชาติให้คิดดีทำดี

ฉะนั้น จะเห็นได้ว่า “กระบวนการคิดของมนุษย์” นั้น มีความซับซ้อนในเชิงนามธรรมขั้นสูง เช่น คุณธรรม จริยธรรม หรือ ศีลธรรม การถ่ายทอดองค์ความรู้ระหว่างมนุษย์ด้วยกันนั้น เรียกว่า “กระบวนการขัดเกลาทางสังคม” นั่นคือ “การถ่ายทอดเชิงวัฒนธรรม” เพราะฉะนั้น วัฒนธรรมในแต่ละสังคมมีความแตกต่างกัน ซึ่งทำให้กระบวนการทัศนของคนในแต่ละสังคม คิดไม่เหมือนกัน มีความคิดมั่นแตกต่างกันในความเชื่อหรือทัศนคติของสังคม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี แต่อย่าลืมว่า วัฒนธรรมกระจายไปตามการสื่อสารระหว่างสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสื่อสารผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ที่ไม่จำกัดเวลาและสถานที่ คือ เรียนรู้กันได้ทั้งโลก ความเชื่ออย่างไรเหตุผล ก็ยอมเสื่อมสลายไปจากสังคม เพราะคนรุ่นใหม่มีทางเลือกวิถีชีวิตที่มากกว่าหรือดีกว่า อาจได้ดีเฉพาะทางทำมาหากิน ไม่ใช่ในความเจริญทางจิตใจ คุณภาพของคนจึงเป็นเรื่องใหญ่ นั่นคือ “มีไหวพริบปฏิภาณมากน้อยแค่ไหน” ยิ่งโลกของมนุษย์โลกคนไทย ที่ยังชอบเลี้ยงลูกหลานไม่รู้จักโต “คิดไม่เป็น” ยิ่งอันตรายในสังคมออนไลน์ เพราะไม่มีปฏิภาณหรือวิจารณญาณอย่างมีสติปัญญา (สติสัมปชัญญะ) ส่วนใหญ่ยังมีนิสัยเหมือนวัวควายหลุดออกจากคอกได้ วิ่งหนีไม่คิดชีวิต เรียกไม่กลับ เสียสติไปเลย (ส่วนใหญ่พวกลูกเนรคุณพ่อแม่ กำลังระบาดมากขึ้นในสังคมทุกระดับ) เข้าทำนอง “เลี้ยงดีไม่ได้ดี” ลองพิจารณาหาสาเหตุจากการเลี้ยงดูเอง เช่น พาไปทำบุญที่วัดบ่อยหรือไม่ มีพระอรหันต์สงฆ์เป็นกัลยาณมิตรบ้างไหม (หรือมีอยู่ที่ยังโง่งเหมือนเดิม เก่งกว่าพระกว่าเจ้าเสียอีก คือสอนไม่รู้จักภาษา เข้าทำนองคือยวาทนา หรืออภัพในวาทนา บุญส่งผลไม่ทัน เพราะการจรรजरตติชดมากหรือโง่ง ไม่ทราบ ไม่เหมือนพวกเคลิเวอร์รี่ส่งของ อะไรทำนองนั้น) หรือมีแต่ ไอ้ป๋อง ไอ้กระป๋อง ไอ้ฝาง ไอ้สมเด็จ ลูกพระบาทมาเป็นมิตรสหาย อันไม่ใช่ “สัตบุรุษ” ที่น่าจะคบหาสมาคมเป็น “กัลยาณมิตร” (ดู *อุคคมนตรี* หรือ *มงคล ๗๘*) คือ ที่อธิบายเช่นนี้ ก็ให้คบบัณฑิตผู้รู้ผู้ทรงศีลทรงธรรม ไม่ใช่พวกเรียนเก่งแต่คิดชั่วๆ

อีกประการหนึ่ง ที่คนส่วนใหญ่ในสังคมอาจตามไม่ทันการกับ “ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี” ดังที่กล่าวไว้แล้วตอนต้นๆ คือ “อย่าประมาทเทคโนโลยี” (เทียบเคียง: *อย่าประมาทปัญญา หรือ อย่าประมาทในธรรมทั้งหลาย*) มันเป็นกระแสนิยมที่กำลังเปลี่ยนโลกทั้งใบให้ไปสู่ “วัฒนธรรมกลาง” นั่นคือ คนรุ่นใหม่จะหลงลืมวัฒนธรรมดั้งเดิมแบบไม่มีสติสัมปชัญญะ ถ้าเป็นชนที่ยังไม่คิดปัญญาที่เป็นอริยะ (อารยชนผู้รอบด้วยสติปัญญา คือ มีความเห็นว่า **สิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นไม่เที่ยง ๑ สิ่งที่ทุกข์ เป็นทุกข์ ๑ สิ่งที่ไม่มีตัวตน เป็นอนัตตา ๑ สิ่งที่ไม่งาม เป็นไม่งาม ๑** นั่นคือ ไม่มีความคิดเป็นปฏิปักษ์โดยวิปริตกับธรรมที่กล่าวมา ข่อมประกอบด้วย “ชวนปัญญา-นิพเพทิกปัญญา-มหาปัญญา-สัมปชาโนสติมา” คือ ปัญญาเร็ว ๑ ปัญญาดีกิเลส ๑ ปัญญามาก ๑ มีสติสัมปชัญญะ ๑) ฉะนั้น พลเมืองที่หลงใหลหลงมกยด้วยคัมภีร์ (สัมโมหะ = แคนกิเลส) และ มีความมึนตมกยแห่งอวิชชาความไม่รู้จริง ประเด็นสำคัญ “อย่าหลงลืมประเด็นเกร็ดชีวิต-ความไม่พอกพูนกิเลสราคะ” อันทำให้สุขุมมีสติสัมปชัญญะในการแสวงหา ที่เรียกว่า “ปริเยสนา ๒” (Search) ดังนี้

“ปริเยสนา ๒” หมายถึง การแสวงหา ได้แก่

- (๑) “**อนริยปริเยสนา**” คือ แสวงหาอย่างไม่ประเสริฐ แสวงหาอย่างอนารยะ นั่นคือ ตนเองเป็น “ผู้มีชาติ-ชรา-พยาธิ-มรณะ-โสกะ และสังกิเลส เป็นธรรมดา” ก็ยังใฝ่แสวงหาแต่ “สิ่งอันมีชาติ-ชรา-พยาธิ-มรณะ-โสกะ และ สังกิเลส เป็นธรรมดา” (ก่อนจีตะกั้ว-โยคธรรม) = **อามิสปริเยสนา-มิจฉาอาชีวะ** (สำหรับคนสามัญ)
- (๒) “**อริยปริเยสนา**” คือ แสวงหาอย่างประเสริฐ แสวงหาอย่างอารยะ นั่นคือ ตนเป็น “ผู้มีชาติ-ชรา-พยาธิ-มรณะ-โสกะ และ สังกิเลส เป็นธรรมดา” แต่รู้จักโทษข้อบกพร่องของสิ่งที่มีสภาพเช่นนั้นแล้ว ใฝ่แสวงธรรมอันเกษม (**โยคเกษมธรรม-การมุ่งเอาพระนิพพาน อันเป็นธรรมที่เกษมคือ** โปร่งโล่งปลอดภัยจาก “โยคกิเลส” ทั้ง ๔ จำพวก ได้แก่ **กามโยคะ-ภวโยคะ-ภิกขุโยคะ-อวิชชาโยคะ**) นั่นคือ “**นิพพาน**” (แก่นก่อนคำ = The Heart of Gold) อันไม่มีสภาพเช่นนั้น = **ธรรมปริเยสนา-สัมมาอาชีวะ** (สำหรับคนสามัญ)

การที่มนุษย์เลือกทำได้ ๒ อากาโร นั้น เพราะมนุษย์มี “จิตใจ” (ความเห็น-ความนึกคิดในใจ) แต่ต้องเลือกตัดสินใจพิจารณาอารมณ์ก่อนกระทำตาม ข่อมเกิด “**อัสสัมโหหัตสัมปชัญญะ**” (ข้อ ๔ ในสัมปชัญญะ ๔) คือ รู้ชัดว่าไม่หลง-ตระหนักในตัวเนื้อหาสภาวะ-ไม่หลงใหลพันเพื่อน ฉะนั้น “**สัมปชัญญะ**” หมายถึง **ความรู้ตัว-ความรู้ตัวทั่วพร้อม-ความรู้ชัด-ความรู้ทั่วชัด-ความตระหนัก** ทั้งหลายเหล่านี้ แม้จะเกิดในกระบวนการใน “**วิญญานกิก ๑๔**” (ปฏิสนธิ-ภวังคะ-อาวัชชนะ-ทัสสนะ-สวนะ-ฆายนะ-สาयณะ-มุสสนะ-สัมปฏิจฉณะ-สันตிரณะ-โวกุฐัพพะนะ-ชวณะ-ตาทาลัมพะนะ-จุติ) ก็ตาม ได้แก่ (๑) ด้วยอำนาจเป็น “**มูลปริเยสนา**” คือ การกำหนดรู้ขั้นต้น (๒) ด้วยอำนาจเป็น “**อาคันตุกะ**” คือ เป็นแขก และ (๓) ด้วยอำนาจเป็น “**ดาวกาลิก**” คือ เป็นไปชั่วคราว ก่อนอื่นให้พิจารณา “**อัสสัมโหหัตสัมปชัญญะด้วยอำนาจมูลปริเยสนา**” ดังนี้

“อสังฆโมหัตถัมปชัญญะด้วยอำนาจมุลปริญญา” ซึ่งประกอบด้วย ๗ ขณะ ได้แก่

- (๑) “**ภวังคะ**” คือ จิตอยู่ในภวังค์ ได้แก่ จิต ๑๕ (อุเบกขาสันติริณะ ๒ มหาวิบาก ๘ รูปวิบาก ๕ รูปวิบาก ๔)
- (๒) “**อวัชชนะ**” คือ หน้าที่ระลึกคำนึงถึงอารมณ์ใหม่ ได้แก่ จิต ๒ (ปัญญาทวาราวชชนะ และ มโนทวาราวชชนะ)
- (๓) “**ทัตสนะ**” คือ หน้าที่เห็นรูปอารมณ์ ได้แก่ จักขุวิญญาณ ๒ (จักขุธาตุ-จักขุปสาท รูปธาตุ-รูปารมณ์)
- (๔) “**สัมปฏิจฉนะ**” คือ หน้าที่รับอารมณ์จากปัญจวิญญาณ ได้แก่ สัมปฏิจฉนะ ๒ (เกิด-ดับ)
- (๕) “**สันติริณะ**” คือ หน้าที่พิจารณาอารมณ์ ได้แก่ สันติริณะ ๓ (โสมนัส-โทมนัส-อุเบกขา)
- (๖) “**โฆฏฐัพพะ-โฆฏฐปนะ**” คือ หน้าที่ตัดสินอารมณ์ นั้น (จิตที่รวมกับเจตนาที่จะกระทำการและวิบาก) ได้แก่ มโนทวาราวชชนะ ๑ (มโนวิญญาณธาตุ)
- (๗) “**ขวนะ**” คือ หน้าที่เล่นเสพอารมณ์ อันเป็นช่วงที่ทำการ ได้แก่ จิต ๕๕ (กุศลจิต ๒๑ อกุศลจิต ๑๒ กิริยาจิต ๑๘ คือ เว้น อวัชชนะ ๒ โลกุตตรผลจิต ๔)

ฉะนั้น ชีวิตที่ดำเนินไปแม้ในกิจกรรมเล็กน้อยหนึ่งๆ จึงเป็น การสลับหมุนเวียนไปของ (๑) กระแสภวังคจิตที่เรียกว่า “ภวังคโสตตะ” กับ (๒) กระบวนวิธีจิต ที่เรียกว่า “วิธีจิตตปวัตติ” แล้ว (๓) ตัดกระแสภวังค์ ที่เรียกว่า “ตภวังค์” กิจทั้ง ๓ นี้ ย่อมเกิดดับสลับต่อไปมากมายไม่อาจนับได้ อนึ่ง ในประเด็นนี้ ฝ่ายร่างกายหรือรูปธรรม ก็มีสภาพแปรปรวนเปลี่ยนแปลงไม่รู้จบเช่นกัน ที่เรียกว่า “วิปริณาม” (Transformation: ปวัตติ-ปริวัฏฏ์-ปรัวรรต) ดังนี้

(ฎ) “**ลักขณรูป ๔**” (ข้อ ๒๑-๒๔ ในอุปาทยรูป ๒๔) หมายถึง **รูปคือลักษณะหรืออาการ ที่เป็นเครื่องกำหนด** ซึ่งประกอบด้วย ๔ ขณะ ได้แก่

- (๑) “**อุปจยะ-รูปัสสะ อุปจยะ**” คือ ความก่อตัวหรือเติบโตขึ้น
- (๒) “**สันตติ-รูปัสสะ สันตติ**” คือ ความสืบต่อ
- (๓) “**ขรตา-รูปัสสะ ขรตา**” คือ ความทรุดโทรม
- (๔) “**อนิจจตา-รูปัสสะ อนิจจตา**” คือ ความแปรปรวนแปรแตกสลาย

เนื้อหาสาระที่บรรยายมาข้างต้นนี้ คือ สภาวะที่ไม่เที่ยง ที่เรียกว่า “อนิจจตา” ทั้ง “ฝ่ายรูปธรรมแห่งเบญจขันธ์” กับ “ฝ่ายอรูปธรรมแห่งเบญจขันธ์” เป็นเรื่อง “**วิปัสสนา**” ด้วยสภาวะของ “การเกิดขึ้น-การดับไป” ไม่สิ้นสุดในสังขารนิมิตนั้นๆ การพิจารณากรรมฐานนี้ด้วย “**อนิจจานุปัสสนา**” เพื่อให้เกิดปัญญาเห็นความไม่เที่ยงแห่งลักษณะอนิจจตา ความแปรปรวนทั้งนาอุปรวมกันนี้ คือ “**ขันธ์ ๕**” (ขันธ์ปัญจก) คือ มีความไม่มั่นคง ความไม่ยั่งยืน เกิดขึ้นแล้วดับไป เป็นธรรมดา ความต้องการอยากมีใน “**สังขารนิมิต**” เหล่านั้น ทำให้

เกิดทุกข์ สภาพทรมาณทนไม่ได้ ต้องเปลี่ยนอิริยาบถ เลยกคิดว่าไม่ทุกข์ จึงเกิดความปรารถนาขึ้น ที่เรียกว่า “**ตัณหาปณิธิ**” ผู้เจริญแล้วย่อมเห็นด้วยปัญญาโดย “**ทุกขานุปัสสนา**” เพราะสิ่งเหล่านี้ ไม่เป็นจริง ไม่มีตัวตน ที่จะเอาจิตไปเกี่ยวข้อง ผูกพันผูกติดอย่างไม่มีเหตุผล เพราะเป็นการยึดมั่นในความเป็นตัวตน ที่เรียกว่า “**อิตถาทินิเวส**” ผู้ฉลาดด้วยปัญญาย่อมเห็นธรรมทั้งหลายเหล่านี้ไม่มีจริง เพราะเป็นสภาวะแห่งความเจริญ และเสื่อมโทรมที่สืบเนื่องกันอยู่ คือ “**ชีวิตสังคตในสงสารทุกข์แห่งวัฏฏะ**” ย่อมเห็นด้วยปัญญา “**อนัตตานุปัสสนา**” ฉะนั้น ระบบความนึกคิดของผู้บำเพ็ญเพียรภาวนา “**กระบวนทัศน์**” (Paradigm) นั้น ย่อมพิจารณาเห็น (วิปัสสนา) ด้วย “**หลักธรรม**” หรือ “**กฎธรรมชาติ**” รวมทั้ง เห็นธรรมที่เหลือทั้งหลายใน ลักษณะ “**สัมปยุตตธรรม**” เช่น ในคำว่า “**การเกิดขึ้น-การดับไป**” ย่อนึกคิดหรือเข้าใจถูกต้องถึง “**ปฏิจจนสมุปบาท ๑๒-ปัจจยการ ๑๒**” (**ขัมมัญญิตติญาณ-สัมมาทัสสนะ-ยถาภูตญาณ** = ความรู้ในปัจจยการเกี่ยวกับองค์ แห่งเหตุปัจจัยในปฏิจจนสมุปบาท) เห็นเหตุปัจจัยแห่งทุกข์ด้วย “**อนุโลมปฏิจจนสมุปบาท**” และเห็นการดับเหตุ ปัจจัยแห่งทุกข์ด้วย “**ปฏิโลมปฏิจจนสมุปบาท**” นอกจากนี้ ยังมีปัญญาหยั่งรู้ที่จะเชื่อมโยงถึง แนวทางการ เข้าถึง “**กระแสแห่งอริยมรรคและพระนิพพาน**” คือ เกิดปัญญาเห็นสังขธรรมและปัญญาตรัสรู้ใน “**อริยสัจ ๔**” ได้เช่นกัน ได้แก่ (๑) **ทุกข์สัจ-ทุกข์อริยสัจ** = ด้วยกำหนดปริญญา (๒) **สมุทัยสัจ-ทุกข์สมุทัย อริยสัจ** = ด้วยกำหนดปหานะ (๓) **นิโรธสัจ-ทุกข์นิโรธอริยสัจ** = ด้วยกำหนดสังนิทริยา และ (๔) **มรรค สัจ-ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ** = ด้วยกำหนดภาวนา จนถึง “**อาสวักขยญาณ**” คือ ความรู้ที่ทำให้สิ้น อาสวะหมดไป เพราะฉะนั้น กระบวนการคิดของมนุษย์จึงเป็นกิจกรรมทางจิตและปัญญา (สมณะ-วิปัสสนา) ที่มีความซับซ้อน ไม่สามารถอธิบายได้อย่างละเอียดด้วยสูตรสมการคณิตศาสตร์เชิงนามธรรมชั้นสูงในทุก แง่มุมของกระบวนทัศน์ ถ้าจะได้ก็แค่ “**ปัญญาสามัญ**” อันเป็นเรื่องทัศนคติหรือความคิดเห็นที่แสดงออกมา เป็น “**พฤติกรรม**” ที่สังเกตได้ แต่ปัญญาที่เหนือวิสัยของโลก ยังเป็นไปไต่ยากแสนสาหัสเลย

สำหรับในวิสัยของโลกแห่งวัตถุธาสนั้น มนุษย์สามารถอธิบายความสัมพันธ์ที่พอเป็นไปได้ด้วยค่าสถิติใน งานวิจัยของศาสตร์สมัยใหม่ในสาขาวิชาต่างๆ และพยายามจะใช้ประยุกต์ค่าสถิติในเชิงพรรณนา คือ การ อธิบายหรือพยากรณ์ ปรากฏการณ์ต่างๆ ตามที่เป็นจริงให้มากที่สุด ในลักษณะทั้งค่าตัวเลขเชิงปริมาณและ เชิงคุณภาพผสมผสานกัน อย่างเช่น ในศาสตร์สาขาภาษาศาสตร์ มีนักภาษาศาสตร์ (Linguist) บางคนได้ กำหนดความหมายของภาษาว่า “**ภาษาคือกฎ-Language is a law.**” โดยนำเสนอแนวคิดทางทฤษฎีไวยากรณ์ เป็นสำนักภาษาศาสตร์ต่างๆ กัน แต่อย่างไรก็ตาม แนวความคิดนี้ ก็เริ่มเป็นจริงในต้นศตวรรษที่ ๒๑ นี้ คือ ได้มีการพัฒนาโปรแกรมแปลภาษาสำคัญของโลก เพื่อใช้ในการสื่อสารกันโดยผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต หรือ Translation Applications ที่มีในโทรศัพท์มือถือ ซึ่งสามารถรับสัญญาณเสียงแล้วนำเสนอเป็นคำพูด ภาษาเขียนบนหน้าจอได้ทันที โดยแบ่งลำดับการทำงานของคอมพิวเตอร์ให้ทำงานตาม “**กฎ**” (Rules = Phrase Structure Rules and Transformation Rules) นั่นเอง อนึ่ง “**ภาษา-Language**” แบ่งออกเป็นหลาย ระดับ ได้แก่ เสียง คำ วลี ประโยค อนุเจต และ ปริเจต จนรวมถึง รายงานทั้งฉบับ หนังสือทั้งเล่ม (Text) ก็ได้ ผู้ที่มีปัญญาแตกฉานทางด้านภาษานั้น เรียกว่า “**นิรุตติปฏิสัมภิตา**” อันเกี่ยวพันกับ “**อิตถปฏิสัมภิตา-**

สัมมปฏิบัติสัมภิตา-ปฏิภาณปฏิบัติสัมภิตา ส่วนคนที่เรียนหนังสือมากๆ ได้ศึกษาค้นคว้ามามาก แต่พูดอธิบายอะไรก็ไม่รู้เรื่อง คนชนิดนี้ ไม่รู้ปัญญาแตกฉานในด้านไหน ไม่ค่อยแน่ใจว่า “คิดอะไรเป็นหรือเปล่า เพราะพูดไม่ออก ไปอ่านแต่ของคนอื่นมามาก จนน้ำท่วมปาก เพราะไม่เห็นแจ้งด้วยตนเอง” แต่ที่น่าสงสารมากในวงนักวิชาการ คือ “ความเป็นไปได้แค่ ‘ร่างทรง’ ที่จำคำพูดคนอื่นมาพูดแทนเขาผิดๆ ถูกๆ แล้วสอนกันอย่างไรทิศทาง เรียกว่า ‘ชนผู้หลงทิศ’ ก็ไม่น่าจะผิด” คำว่า “ร่างทรง” นั้น คือ การปล่อยให้เจ้าของวิญญาณนั้นแสดงฤทธิ์ปาฏิหาริย์ผ่านร่างกายปิดจิตใจตนเอง เรียกว่า “ทาสผี-ทาสวิญญาณ” มีอาการหนักทางประสาทกว่า “ทาสเทวี” (ตามเนื้อเพลง สุเทพ วงศ์คำแหง) แต่อย่าไปเป็น “ทาสสวาท” (เหยื่อสวาท) ก็แล้วกัน ตามท้องเรื่องในละครน้ำเน่า เพราะเป็นเรื่อง “กามฉันทะ-กามราคะ” (ข้อ ๑ ในนิวรรณ์ ๕) ซึ่งจะทำให้ผ่านด่านนี้ด้วยการทำกุสโลบานใน “เนกขัมมะ” (ความสงบร่างกายและจิตใจจากความอยากทั้งหลาย ถ้ามีอาการหนักให้ลาออกบวชไปเลย ไม่ต้องผ่านเซียงคานทะเลดูลาว... นะ) สภาวะแห่งจิตวิญญาณและปัญญานี้ เป็นความซับซ้อนแห่ง “กำลังพลังสมองของมนุษย์” ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงจำแนกแจกธรรมไว้ดีแล้ว ที่พุทธศาสนิกชนต้องน้อมนำมาใช้กับวิถีชีวิตตนอย่างจริงจัง ไม่จิงโจ้ (Kangaroo = เต้นไปเรื่อย ไม่อยู่นิ่ง มีนิสัยชอบย้ายสำนักปฏิบัติธรรมและชอบจับผิดพระ) ที่เป็นกันอย่างปัจจุบันนี้ และมีอะไรที่เกิดขึ้นในระบบสมองของมนุษย์ อะไรที่สื่อความหมายใน “กิจกรรมการคิด” หรือ “กระบวนการปัญญา” ถ้าไม่ใช่ที่เรียกว่า “ภาษา” นั่นคือ “คลังศัพท์” (Lexicon) นั่นคือ “สมมติสังขะ” (Conventional Truths) ซึ่งเป็นกระบวนการให้นิยามอันเป็น “การกำหนดความหมาย” (Significations) ใน “ธรรมชาติที่อ้างถึง” (Referent) ที่เป็น “สรรพสิ่งทั้งหลาย” (Signified: สิ่งปรากฏอยู่) กับ “คำศัพท์” (Signifier: ความนึกคิดหรือจินตภาพที่มโนภาพขึ้น) ตาม “ข้อตกลงของสังคม” (Social Conventions) ฉะนั้น “จินตนาการ” (Imagination) คือ สิ่งที่มนุษย์สร้าง “มโนภาพ-สังขารนิมิต” (Mental Images) ขึ้นมาเป็นคำศัพท์ในภาษาของตน (Language) ที่เรียกว่า “ภาษาแม่” (Mother Tongue: ภาษาแรก) ซึ่งเป็น “กระบวนการรับรู้ภาษา” (Language Acquisition Process) ฉะนั้นจำนวนคำศัพท์ในภาษาจึงเป็นดัชนีบ่งบอกขอบเขตหรือพรหมแดนขององค์ความรู้ นั่นคือ “ปัญญา” (ความฉลาด ระดับความเข้าใจในธรรมชาติ) ฉะนั้น การแสดงความรู้สึคนึกคิดออกมาจึงเป็น “คำพูด” (Utterance) ที่ผสมผสานกับ “ภาษาท่าทาง-ความเคลื่อนไหว-ระยะความใกล้ชิด” (Sign Language -Body Language) อย่างไรก็ตาม ภาษาหรือคำก็ไม่สามารถอธิบายความรู้สึคนึกคิดในใจของมนุษย์ได้อย่างละเอียด เพราะมันเป็นแค่การรับรู้สิ่งที่เห็นด้วยตาเพียงอย่างเดียว ยังไม่รวมอารมณ์ทาง “หู-จมูก-ลิ้น-กาย-ใจ” เข้าไปอีกส่วนหนึ่ง

สำหรับการเจริญภาวนาในพระพุทธศาสนานั้น คำว่า “ปัญญา” (Wisdom: จักขุ-ญาณ-ปัญญา-วิชา-แสงสว่าง) นั้น เป็นสิ่งหรือสภาวะที่งอกเงยออกจาก “จิตวิญญาณ” (วิญญาณ ๖ คือ วิญญาณปวัตติ-วิญญาณกิจ ๑๔ = ปฏิสนธิ-ภวังคะ-อวิชชนะ-ทัสสนะ-สวณะ-ฆายนะ-สายนะ-มุสนะ-สัมปฏิจฉนะ-สันตிரณะ-โฆฏฐัพพะนะ-ชวณะ-ตทาลัมพะนะ-จุติ) ฉะนั้น “ปัญญา” จึงเป็นผลลัพ์ที่เกิดจาก (๑) ความประพฤติดีในสังคมา คือ “ศีลสัมปทา” (๒) จิตใจที่สูงส่ง ผ่องแผ้ว บริสุทธิ์ ปราศจากนิวรณ์ คือ เบิกบานใจ ด้วยสมาธิในชั้น “จตุตถฌาน” ที่ประกอบด้วย “อุเบกขา-เอกัคคตา” อันเป็นภาวะจิตที่ตามสภาพดั้งเดิม (ภวังคจิต) ไม่มีการปรุงแต่งด้วยเจตนา (มีกิเลสตัณหาครอบงำ) ที่เรียกว่า “จิตประภัสสร” คำว่า “วิญญาณ ๖” จึงหมายถึง อำนาจพลังจิตที่รู้แจ้งในอารมณ์ทั้ง ๖ ที่ผ่านเข้า (ผัสสะ ๖) มาทางอินทรีย์ทั้ง ๖ จะมีความสำรวมมากน้อยแค่ไหน ให้พิจารณากระบวนการใน “ขั้น ๕” (นามรูป) ซึ่งเป็น “ปรมัตถสังขะ” ตามหลักพระอภิธรรม ที่ประกอบด้วยอายตนะ ๑๒ (ผัสสะ ๖-วิญญาณ ๖) ธาตุ ๑๘ (วิญญาณกิจ ๑๔) อินทรีย์ ๒๒ ดังนี้

“อายตนะ ๑๒” ประกอบด้วย (๑) อายตนะภายใน ๖ และ (๒) อายตนะภายนอก ๖ ดังนี้

“อายตนะภายใน ๖” หมายถึง ที่เชื่อมต่อให้เกิดความรู้ แคนต่อความรู้ฝ่ายภายใน บาลีเรียก “สพายตนะ-อหัตตติกายตนะ = อินทรีย์ ๖” ได้แก่

- (๑) “จักขุ” คือ จักขุ-ตา
- (๒) “โสตตะ” คือ หู
- (๓) “ฆานะ” คือ จมูก
- (๔) “ชีวหา” คือ ลิ้น
- (๕) “กาย” คือ กาย
- (๖) “มโน” คือ ใจ

“อายตนะภายนอก ๖” หมายถึง ที่เชื่อมต่อให้เกิดความรู้ แคนต่อความรู้ฝ่ายภายนอก บาลีเรียก “พาหิรายตนะ = อารมณ์ ๖” ได้แก่

- (๑) “รูปะ” คือ รูป สิ่งที่เห็น หรือ วัณณะ คือสี
- (๒) “สัทตะ” คือ เสียง
- (๓) “คันธะ” คือ กลิ่น
- (๔) “รสสะ” คือ รส
- (๕) “โผฏฐัพพะ” คือ สัมผัสทางกาย สิ่งที่ถูกต้องกาย
- (๖) “ธรรม-ธรรมารมณ์” คือ อารมณ์ที่เกิดกับใจ สิ่งที่ใจนึกคิด

“สัมผัส ๖-ผัสสะ ๖” หมายถึง ความกระทบ ความประจวบกันแห่ง (๑) “อายตนะภายใน ๖” (๒) “อายตนะภายนอก ๖” และ (๓) “วิญญาณ ๖” ได้แก่

- (๑) “จักขุสัมผัส” คือ ความกระทบทางตา นั่นคือ “ตา + รูป + จักขุวิญญาณ”
- (๒) “โสตสัมผัส” คือ ความกระทบทางหู นั่นคือ “หู + เสียง + โสตวิญญาณ”
- (๓) “ฆานสัมผัส” คือ ความกระทบทางจมูก นั่นคือ “จมูก + กลิ่น + ฆานวิญญาณ”
- (๔) “ชีวหาสัมผัส” คือ ความกระทบทางลิ้น นั่นคือ “ลิ้น + รส + ชิวหาวิญญาณ”
- (๕) “กายสัมผัส” คือ ความกระทบทางกาย นั่นคือ “กาย + โผฏฐัพพะ + กายวิญญาณ”
- (๖) “มโนสัมผัส” คือ ความกระทบทางใจ นั่นคือ “ใจ + ธรรมารมณ์ + มโนวิญญาณ”

“วิญญาณ ๖” หมายถึง ความรู้แจ้งอารมณ์ โดยผ่าน “ผัสสะ ๖” คือ ความประจวบกันแห่งอายตนะภายใน อายตนะภายนอก และ วิญญาณ ประกอบด้วย (๑) จักขุสัมผัส-ความกระทบทางตา (๒) โสตสัมผัส-ความกระทบทางหู (๓) ฆานสัมผัส-ความกระทบทางจมูก (๔) ชิวหาสัมผัส-ความกระทบทางลิ้น (๕) กายสัมผัส-ความกระทบทางกาย (๖) มโนสัมผัส-ความกระทบทางใจ ได้แก่

- (๑) “จักขุวิญญาณ” คือ ความรู้อารมณ์ทางตา นั่นคือ รู้รูปด้วยตา = เห็น
- (๒) “โสตวิญญาณ” คือ ความรู้อารมณ์ทางหู นั่นคือ รู้เสียงด้วยหู = ได้ยิน
- (๓) “ฆานวิญญาณ” คือ ความรู้อารมณ์ทางจมูก นั่นคือ รู้กลิ่นด้วยจมูก = ได้กลิ่น
- (๔) “ชีวหาวิญญาณ” คือ ความรู้อารมณ์ทางลิ้น นั่นคือ รู้รสด้วยลิ้น = รู้รส
- (๕) “กายวิญญาณ” คือ ความรู้อารมณ์ทางกาย นั่นคือ รู้โผฏฐัพพะด้วยกาย = รู้สึกกายสัมผัส
- (๖) “มโนวิญญาณ” คือ ความรู้อารมณ์ทางใจ นั่นคือ รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจ = รู้ความนึกคิด

“ธาตุ ๑๘” หมายถึง สิ่งที่ทรงสภาวะของคนอยู่เอง ตามที่เหตุปัจจัยปรุงแต่งขึ้น เป็นไปตาม ธรรมเนียม คือ กำหนดแห่งธรรมดา หรือ กฎธรรมชาติ ไม่มีผู้สร้างผู้บันดาล และมีรูปลักษณะกิจอาการเป็นแบบจำเพาะตัว อันพึงกำหนดเอาเป็นหลักได้แต่ละอย่างๆ (ลำดับตามอายตนะ ๑๒ = อินทรีย์ ๖ กับ อารมณ์ ๖) ได้แก่

- (๑) “จักขุธาตุ” คือ ธาตุคือจักขุประสาท
- (๒) “รูปธาตุ” คือ ธาตุคือรูปารมณ์
- (๓) “จักขุวิญญาณธาตุ” คือ ธาตุคือจักขุวิญญาณ
- (๔) “โสตธาตุ” คือ ธาตุคือโสตประสาท
- (๕) “สัทธาธาตุ” คือ ธาตุคือสัทธารมณ์
- (๖) “โสตวิญญาณธาตุ” คือ ธาตุคือโสตวิญญาณ
- (๗) “ฆานธาตุ” คือ ธาตุคือฆานประสาท
- (๘) “คันธธาตุ” คือ ธาตุคือคันธารมณ์
- (๙) “ฆานวิญญาณธาตุ” คือ ธาตุคือฆานวิญญาณ

- (๑๐) “ชีวหาธาตุ” คือ ธาตุคือชีวหาปสาท
- (๑๑) “รสธาตุ” คือ ธาตุคือรสสารมณ
- (๑๒) “ชีวหาวิญญานธาตุ” คือ ธาตุคือชีวหาวิญญาน
- (๑๓) “กายธาตุ” คือ ธาตุคือกายปสาท
- (๑๔) “โณภูฏัพพะธาตุ” คือ ธาตุคือโณภูฏัพพะมณ
- (๑๕) “กายวิญญานธาตุ” คือ ธาตุคือกายวิญญาน
- (๑๖) “มโนธาตุ” คือ ธาตุคือมโน
- (๑๗) “ธรรมธาตุ” คือ ธาตุคือธรรมารมณ
- (๑๘) “มโนวิญญานธาตุ” คือ ธาตุคือมโนวิญญาน

“กิจ ๑๔-วิญญานกิจ ๑๔” หมายถึง กิจของวิญญาน **หน้าที่ของจิต** ที่เรียกว่า “**วิญญานปวัตติ-วิญญานปวัตติอาการ**” ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่ทำให้รู้แจ้งในการทำงานของจิตใน ๑ ขณะจิต [วิถีจิต = **มโนทวารวิถี** คือ การคำนึงอารมณ์ใหม่ทางทวารนั้นๆ ในทวารทั้ง ๕ เรียกว่า “**มโนทวาราวชชนะ**” หรือ “**ชวนจิต**” คือ หมายถึงจิตซึ่งทำหน้าที่รับอารมณ์ในวิถี หรือ การทำหน้าที่ของจิตในการรับอารมณ์นั้น] ได้แก่

- (๑) “**ปฏิสนธิ**” คือ หน้าที่สืบต่อภพใหม่ ได้แก่ จิต ๑๕ คือ อุเบกขาสันติริณะ ๒ มหาวิบาก ๘ รูปวิบาก ๕ อรูปวิบาก ๔
- (๒) “**ภวังคะ**” คือ หน้าที่เป็นองค์ของภพ ได้แก่ จิต ๑๕ อย่างเดียวกับปฏิสนธิ
- (๓) “**อวชชนะ**” คือ หน้าที่คำนึงอารมณ์ใหม่ ได้แก่ จิต ๒ คือ ปญจทวาราวชชนะ-มโนทวาราวชชนะ
- (๔) “**ทัตสนะ**” คือ หน้าที่เห็นรูป ได้แก่ จักขุวิญญาน ๒
- (๕) “**สวณะ**” คือ หน้าที่ได้ยินเสียง ได้แก่ โสตวิญญาน ๒
- (๖) “**ฆายณะ**” คือ หน้าที่รู้กลิ่น ได้แก่ ฆานวิญญาน ๒
- (๗) “**สายนะ**” คือ หน้าที่ลิ้มรส ได้แก่ ชิวหาวิญญาน ๒
- (๘) “**มุสณะ**” คือ หน้าที่ถูกต้องโณภูฏัพพะ ได้แก่ กายวิญญาน ๒
- (๙) “**สัมปฏิจณะ**” คือ หน้าที่รับอารมณ์ ได้แก่ สัมปฏิจณะ ๒
- (๑๐) “**สันติริณะ**” คือ หน้าที่พิจารณาอารมณ์ ได้แก่ สันติริณะ ๓
- (๑๑) “**โวภูฏัพพะ-โวภูฏัพพะ**” คือ หน้าที่ตัดสินอารมณ์ ได้แก่ มโนทวาราวชชนะ ๑
- (๑๒) “**ชวนะ**” คือ หน้าที่เล่นเสพอารมณ์ อันเป็นช่วงที่ทำการได้แก่ จิต ๕๕ คือ กุศลจิต ๒๑ อกุศลจิต ๑๒ กิริยาจิต ๑๘ คือ เว้นอวชชนะทั้งสอง โลกุตตรผลจิต ๔
- (๑๓) “**ตทาสัมพะ**” คือ หน้าที่รับอารมณ์ต่อจากชวนะก่อนตกภวังค์ ได้แก่ จิต ๑๑ คือ มหาวิบาก ๘ สันติริณะ ๓
- (๑๔) “**จติ**” คือ หน้าที่เคลื่อนจากภพปัจจุบัน ได้แก่ จิต ๑๕ อย่างเดียวกับในปฏิสนธิ

“อินทรีย์ ๒๒” หมายถึง สิ่งที่เป็นใหญ่ในการทำกิจของตน ซึ่งทำให้ธรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นไปตามตน ในกิจนั้นๆ ในขณะที่เป็นไปอยู่นั้น ดังนี้

หมวดที่ ๑ คือ *อายตนะภายใน ๖* ได้ เพื่อ “*อินทรีย์สังวร*” คือ *สำรวมอินทรีย์ มีสติระวัง รักษาใจ มิให้กิเลสคือความยินดียินร้ายเข้าครอบงำ* เมื่อรับรู้อารมณ์ด้วยอินทรีย์ทั้ง ๖ มิเห็นรูปด้วยตา ได้ยินเสียงด้วยหู ได้กลิ่นด้วยจมูก ได้รสด้วยลิ้น ได้รู้สึกสัมผัสด้วยกาย ได้รู้รับเสพธรรมารมณ์ด้วยใจ ซึ่งเกิดขึ้นพร้อมๆ กัน จนนึกคิดไม่ทันในอารมณ์นั้นๆ ได้แก่

- (๑) จักขุนทรีย์ (จักขุปสาท)
- (๒) โสตอินทรีย์ (โสตปสาท)
- (๓) ฆานินทรีย์ (ฆานปสาท)
- (๔) ชิวหินทรีย์ (ชิวหาปสาท)
- (๕) กายินทรีย์ (กายปสาท)
- (๖) มนินทรีย์ [ใจ ได้แก่ จิต ๘๕]

หมวดที่ ๒ คือ *ภาวะแห่งชีวิตในรูปธรรม* เพื่อพิจารณาเห็นความแตกต่างระหว่างเพศที่เป็นหญิงหรือชายปรากฏในรูปธรรมที่เป็นสิ่งมีชีวิต ได้แก่

- (๗) อิตถินทรีย์ [อิตถิภาวะ]
- (๘) ปุริสินทรีย์ [ปุริสภาวะ]
- (๙) ชีวิตินทรีย์ [ชีวิต]

หมวดที่ ๓ คือ *เวทนา ๕* ความรู้สึกในอารมณ์ เพื่อพิจารณาความรู้สึกที่มีต่ออารมณ์ทั้ง ๖ ที่ผ่านเข้ามาทางอินทรีย์ทั้ง ๖ ทั้งกายและใจ อันจะทำให้เกิดจิตและเจตสิกต่างๆ เพิ่มเติม ได้แก่

- (๑๐) สุขินทรีย์ [สุขเวทนา]
- (๑๑) ทุกขินทรีย์ [ทุกขเวทนา]
- (๑๒) โสมนัสสินทรีย์ [โสมนัสสเวทนา]
- (๑๓) โทมนัสสินทรีย์ [โทมนัสสเวทนา]
- (๑๔) อุpekขินทรีย์ [อุเบกขาเวทนา]

หมวดที่ ๔ คือ อินทรีย์ ๕-ผละ ๕ แห่งโพธิญาณ เพื่อพิจารณาถึง อินทรีย์ที่แก่กล้า และผละที่
แข็งแกร่ง ทำให้ธรรมปฏิบัติเข้าครอบงำจิตใจไม่ได้ จนทำให้ถึงพร้อมด้วย “โพชฌงค์ ๗” ที่เป็นองค์
ธรรมแห่งความตรัสรู้ได้ ได้แก่

(๑๕) สัทธินทรีย์ [ศรัทธา]

(๑๖) วิริยินทรีย์ [วิริยะ]

(๑๗) สตินทรีย์ [สติ]

(๑๘) สมาธินทรีย์ [สมาธิ]

(๑๙) ปัญญินทรีย์ [ปัญญา]

หมวดที่ ๕ คือ วิปัสสนาปัญญาญาณ เพื่อพิจารณาเห็นลำดับความหลุดพ้นจากการดับกิเลส ซึ่งเป็น
ความจริงแห่งอริยสัจทั้ง ๔ คือ “วิราคะ” อริยมรรควิธีแห่งมคฺคญาณ ซึ่งเป็นธรรมที่ละเอียดประณีต
ขั้นสูง และ “นิโรธ” อริยผลวิธีแห่งผลญาณ ซึ่งเป็นธรรมที่ละเอียดประณีตขั้นสูง ธรรมดังกล่าวนี้ ย่อม
ทำให้กัลยาณปุถุชกลายเป็นอริยบุคคล ได้แก่

(๒๐) อนัญญาตัญญูสสามิตินทรีย์ [อินทรีย์แห่งผู้ปฏิบัติด้วยมุ่งว่าเราจักรู้สัจธรรมที่ยังมิได้รู้
ได้แก่ โสตาปัตติมคฺคญาณ]

(๒๑) อัญญินทรีย์ [อัญญา หรือปัญญาอันรู้ทั่วถึง ได้แก่ ญาณ ๖ ในท่ามกลาง คือ โสตาปัตติผล
ญาณ ถึงอรหัตตมคฺคญาณ]

(๒๒) อัญญาตาวิณทรีย์ [ปัญญาผู้รู้ทั่วถึงแล้วของพระอรหันต์ ได้แก่ อรหัตตผลญาณ]

ฉะนั้น จะเห็นได้ว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงค้นพบและเห็นกระบวนการทำงานของสมองมนุษย์ ที่เป็น
เรื่อง “วิญญานปวัตติ” ทั้ง ๑๔ อากาโร ที่เกิดขึ้นหมุนเวียน ไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน ตลอดเวลา หรือ ทุกขณะจิต ที่
จิตวิญญานได้รับการหล่อเลี้ยงจาก “อาหาร ๔” โดยมีกระบวนการปรับเปลี่ยนภายในจิต ได้แก่ (๑) กิเลส-
ตัณหาราคะ-กามคุณ ๕ (๒) เวทนา ๖ (๓) ตัณหา ๖ และ (๔) ขันธ์ ๕-นามรูป ดังนั้น ตามนัยนี้ จะเห็นว่า
“อาหาร ๔” ก็คือ “กิเลสมูลทั้งหลาย” (ราคะ-โทสะ-โมหะ = อวิชชา-ตัณหา) ที่เรียกว่า “ทุกขมูล” คือ
รากเหง้าแห่งทุกข์-สังสารทุกข์ในสังสารจักร ที่เกิดขึ้นไม่สิ้นสุดตามกระแสแห่งโลกธรรมทั้ง ๘ (โลกธรรม
๘) ซึ่งอาการความรู้สึกนึกคิดดังกล่าวนี้ ถูกครอบงำกลุ่มด้วยกิเลสนั่นเอง ที่เรียกว่า “มาร ๕” ดัง
รายละเอียดเพิ่มเติม ดังนี้

“อาหาร ๔” หมายถึง เครื่องค้ำจุนชีวิต-สภาพที่นำมาซึ่งผลโดยความเป็นปัจจัยค้ำจุนรูปธรรม และนามธรรม ทั้งหลาย-สิ่งที่หล่อเลี้ยงร่างกายและจิตใจ ซึ่งทำให้เกิดกำลังเจริญเติบโตและวิวัฒน์ได้ ได้แก่

- (๑) “**กาวพิงการอาหาร**” คือ อาหารคือคำข้าว ได้แก่ อาหารสามัญที่กลืนกินดูดซึมเข้าไปหล่อเลี้ยงร่างกาย เมื่อกำหนดรู้กาวพิงการอาหารได้แล้ว ก็เป็นอันกำหนดรู้ “**ตัณหาราคะ**” [ความกำหนดติดใจ] ที่เกิดจาก “**กามคุณ ๕-เบญจกามคุณ**” [รูป-เสียง-กลิ่น-รส-กายสัมผัส] ได้ด้วย
- (๒) “**ผัสสาหาร**” คือ อาหารคือผัสสะ ได้แก่ การบรรจบแห่งอายตนะภายใน-อายตนะภายนอก-และวิญญาน เป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา พร้อมทั้งเจตสิกทั้งหลายที่จะเกิดตามมา เมื่อกำหนดรู้ผัสสาหารได้แล้วก็เป็นอันกำหนดรู้ “**เวทนา ๓**” [การเสวยอารมณ์ = สุขเวทนา-ความรู้สึกสุข ๑ ทุกขเวทนา-ความรู้สึกทุกข์ ๑ อทุกขมสุขเวทนา-ความรู้สึกเฉยๆ ๑] ได้ด้วย
- (๓) “**มโนสัจเจตนาหาร**” คือ อาหารคือมโนสัจเจตนา ได้แก่ ความจงใจ เป็นปัจจัยแห่งการทำ-พูด-คิด ซึ่งเรียกว่า “**กรรม**” เป็นตัวชักนำมาซึ่ง “**ภพ**” คือ ให้เกิดปฏิสนธิในภพทั้งหลาย เมื่อกำหนดรู้มโนสัจเจตนาหารได้แล้ว ก็เป็นอันกำหนดรู้ “**ตัณหา ๓**” [ความทะยานอยาก-ความร่ำรบน-ความปรารถนา-ความอยากเสพ-อยากเอาเพื่อตัว-ความแสหา = กามตัณหา-ความทะยานอยากในกาม ๑ ภวตัณหา-ความทะยานอยากในภพให้คงอยู่ตลอดไป-อยากเป็นนั่นไม่เป็นที่ เช่น ให้เป็นหนุ่มหล่อสาวสวยตลอด ๑ วิภวตัณหา-ความทะยานอยากในวิภพ-อยากไม่เป็นนั่นไม่เป็นที่ เช่น ไม่อยากตาย ๑] ได้ด้วย
- (๔) “**วิญญาณาหาร**” คือ อาหารคือวิญญาณ ได้แก่ วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป เมื่อกำหนดรู้วิญญาณาหารได้แล้ว ก็เป็นอันกำหนดรู้ “**นามรูป-ขันธ ๕**” [ความยึดติดมั่นในขันธ คือ “อุปาทานขันธ ๕ เป็นทุกข์”] หรือภาวะที่สัมปยุตต์กันด้วยปัจจัยต่างๆ เป็นขันธ ๕ ได้ด้วย

“**โลกธรรม ๘**” หมายถึง ธรรมดาของโลก เรื่องของโลก ความเป็นไปตามคติธรรมดาซึ่งหมุนเวียนมาหาสัตว์โลกและสัตว์โลกก็หมุนเวียนตามมันไป ซึ่งประกอบด้วย (๑) สิ่งที่ไม่ใคร่ปรารถนา-อัญญารมณ และ (๒) สิ่งที่ไม่ใคร่ปรารถนา-อนัญญารมณ ได้แก่

- (๑) “**ลาภ**” คือ ได้ลาภ มีลาภ
- (๒) “**อลาภ**” คือ เสื่อมลาภ สูญเสีย
- (๓) “**ยศ**” คือ ได้ยศ มียศ
- (๔) “**อยส**” คือ เสื่อมยศ
- (๕) “**นินทา**” คือ ตีเตียน
- (๖) “**ปัสงตา**” คือ สรรเสริญ
- (๗) “**สุข**” คือ ความสุข
- (๘) “**ทุกข์**” คือ ความทุกข์

“มาร ๕” หมายถึง สิ่งที่น่าหวาดกลัวให้ตายจากคุณความดีหรือจากผลที่หมายอันประเสริฐ—สิ่งที่ล้างผลาญคุณความดี—ตัวการที่กำจัดหรือขัดขวางบุคคลมิให้บรรลุผลสำเร็จอันดีงาม ได้แก่

- (๑) “**กิเลสมาร**” —มารคือกิเลส กิเลสเป็นมารเพราะเป็นตัวกำจัดและขัดขวางความดี ทำให้สัตว์ประสบความพินาศทั้งในปัจจุบันและอนาคต ซึ่งหมายถึง “**อวิชชา-ตัณหา**”
- (๒) “**ขันธมาร**” —มารคือเบญจขันธ์-ขันธ์ ๕ เป็นมาร เพราะเป็นสภาพอันปัจจัยปรุงแต่ง มีความขัดแย้งกันเองอยู่ภายใน ไม่มั่นคงทนนาน เป็นภาระในการบริหาร ทั้งแปรปรวนเสื่อมโทรมไป เพราะ “**ชรา-พยาธิ-มรณะ**” เป็นต้น ล้วนรอนโอกาสมิให้บุคคลทำกิจหน้าที่ หรือบำเพ็ญคุณความดีได้เต็มปรารถนาอย่างแรง อาจถึงกับพลาดโอกาสนั้นโดยสิ้นเชิง นั่นคือ พิจารณาตาม “**อนุโลมปฏิจกสมุปปาท**” คือ กำหนดครุฑเคลื่อนตามให้เห็นเหตุแห่งทุกข์ [ฉะนั้น “**กวางพิงการาหาร**” จัดเป็น “**ขันธมาร**” เพราะหล่อเลี้ยงให้เกิด “**ขันธ์ ๕**” [รูปขันธ์] จึงให้เจริญกรรมฐานใน “**อาหารปฏิกุศลสัญญา**” คือ กำหนดพิจารณากรรมฐานถึงความ เป็นปฏิกุศลในอาหาร]
- (๓) “**อกิสังขารมาร**” —มารคืออกิสังขาร-อกิสังขารเป็นมาร เพราะเป็นตัวปรุงแต่งกรรม เจตนา หรือ “**สัตถุเจตนา ๖**” นำชักให้เกิดกรรมภพหรืออุปัตติภพ “**ชาติ-ชรา**” พร้อมด้วยอกุศลวิบาก ได้แก่ “**โสกะ-ปริเทวะ-ทุกข์-โทมนัส-อุปายาส**” ขัดขวางมิให้หลุดพ้นไปจาก “**ชีวิตสันตติในสงสารทุกข์**” [ชีวิตอยู่ในกระแสแห่ง กิเลส-กรรม-วิบาก = วัฏฏะ ๑] คือ “**อกุศลมูล ๑**” ได้แก่ “**โลภะ [ราคะ] - โทสะ - โมหะ**” เพราะ “**อวิชชา-ตัณหา**” จึงคิดได้แบบนี้
- (๔) “**เทวปุตตมาร**” —มารคือเทพบุตร เทพยิ่งใหญ่ระดับสูงสุดแห่งชั้นกามาวจรตนหนึ่งชื่อว่า “**พญาวัสวัตดีมาร**” เพราะเป็นนิमितแห่งความขัดข้อง คอยขัดขวางเหนี่ยวรั้งบุคคลไว้ มิให้ล่วงพ้นจากแดนอำนาจครอบงำของตน โดยชักให้ห้วงพะวงในกามสุขไม่หาญเสียดสะออกไป บำเพ็ญคุณความดีที่ยิ่งใหญ่ได้ คือ การมี “**มิตรเทียม**” หรือ **คติวิบัติ-กาลวิบัติ** [ชวย]
- (๕) “**มัจจุมาร**” —มารคือความตาย-ความตายเป็นมาร เพราะเป็นตัวการตัดโอกาสที่จะก้าวหน้าต่อไปในคุณความดีทั้งหลาย คือ ไม่เข้าใจเรื่อง “**มรณัสสติ**” จึงเกิดความประมาท แล้วตายในโอกาสไม่เหมาะควรที่จะบรรลุธรรม **คิดไม่ทันความตาย** เพราะ **มัวเมา-หลงใหล “โมหะ”**

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า “**จิตมุนษย์-สมองมุนษย์**” ทำงานตลอดเวลาทุกขณะจิต (ปัจจุบันนัตธา = อุปปาทักขณะ-ฐิตินขณะ-ภังคขณะ ที่สืบต่อกันมา ปัจจุบันสันตติ โดยผ่านไปเป็น อดีตอัทธา-ปัจจุบันนัตธา-อนาคตอัทธา) คำว่า “**ความไม่เที่ยง-ความเสื่อมไป-ความแปรปรวน**” จึงเป็นคุณสมบัติอาการของ “**จิตมุนษย์**” ที่เรียกอีกอย่างว่า “**สังขตลักษณะ ๓**” โดยตั้งสมมติฐานไว้ว่า “**ชีวิตสันตติของมนุษย์ ย่อมดำเนินไปตามสงสารวิภูฏหรือสงสารทุกข์ = กิเลส-กรรมภพ-วิบากแห่งอุปัตติภพ**” สำหรับกุสโลบายกำหนดรู้ไว้ในจิตให้แยกคาย (โยนิโสมนสีกา) คือ พิจารณาตามหลัก “**อิทัปปัจจยตา-ปฏิจกสมุปปาท-ปัจจยาการ**” (ชั้นมัจจุสัญญา คือ ความรู้ในปัจจยาการ) ที่ปฏิสังขตด้วย “**ไตรลักษณ์-สัมมสนญาณ**” และ “**อริยสัจ ๔-มคคญาณ-**

อริยมรรค ๔” โดยรวมหมายถึง ภาวะที่จิตสหระคด้วยปัญญาแตกฉาน “ปฏิสัมภิทา ๔-จตุปฏิสัมภิทาญาณ” ดังรายละเอียดเพิ่มเติม ต่อไปนี้

“ปฏิสัมภิทา ๔” หมายถึง ปัญญาแตกฉาน ได้แก่

- (๑) “**อรรถปฏิสัมภิทา**” คือ ปัญญาแตกฉานในอรรถ ปรีชาแจ้งในความหมาย เห็นข้อธรรมหรือความย่อ ก็สามารถแยกแยะอธิบายขยายออกไปได้โดยพิสดาร เห็นเหตุอย่างหนึ่ง ก็สามารถคิดแยกแยะกระจายเชื่อมโยงต่อออกไปได้จนล่วงรู้ถึงผล
- (๒) “**สัมมปฏิสัมภิทา**” คือ ปัญญาแตกฉานในธรรม ปรีชาแจ้งในหลัก เห็นอรรถาธิบายพิสดาร ก็สามารถจับใจความมาตั้งเป็นกระทู้หรือหัวข้อได้ เห็นผลอย่างหนึ่ง ก็สามารถสืบสาวกลับไปหาเหตุได้
- (๓) “**นิรุตติปฏิสัมภิทา**” คือ ปัญญาแตกฉานในนิรุกติ ปรีชาแจ้งในภาษา รู้ศัพท์ ถ้อยคำบัญญัติและภาษาต่างๆ เข้าใจใช้คำพูดชี้แจงให้ผู้อื่นเข้าใจและเห็นตามได้
- (๔) “**ปฏิภาณปฏิสัมภิทา**” คือ ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ ปรีชาแจ้งในความคิดทันการ มีไหวพริบซึมซาบในความรู้ที่มีอยู่ เอามาเชื่อมโยงเข้าสร้างความคิดและเหตุผลขึ้นใหม่ ใช้ประโยชน์ได้สับเหมาะ เข้ากับกรณีเข้ากับเหตุการณ์

คำว่า “ปฏิสัมภิทา ๔” นำเสนอไว้นี้ ดูเหมือนว่าเป็นสามัญทั่วไป ความจริงไม่ใช่ เป็นเรื่องข้อประพฤติปฏิบัติ อันยิ่งทั้งปฏิบัติยากและรู้ได้ช้า ที่เรียกว่า “**ทุกขา ปฏิปทา ทนุทธาภิญญา**” (ข้อ ๑ ในปฏิปทา ๔) คือ ปฏิบัติลำบาก ทั้งรู้ได้ช้า หมายถึง “ปฏิปทา ๔” หมายถึง การปฏิบัติแบบที่เป็นทางดำเนินให้ถึงจุดหมายคือความหลุดพ้นหรือความสิ้นอาสวะ ไม่ว่าจะเป็น (๑) สมถภาวนา หรือ (๒) วิปัสสนาภาวนา ก็ตาม ในการบรรยายธรรมไม่ได้กล่าวถึง คุณชาติของผู้ที่ยังไม่บรรลุนั้น “**พระอรหันต์-อรหัตตมรรค-อรหัตตผล**” หมายถึง บุคคลผู้ประเสริฐสุดแล้ว ในอันดับเบื้องต้น คือ “**ปฏิสัมภิตปปัตตะ**” (ข้อ ๕ ในอรหัตต์ ๕) หมายถึง ผู้บรรลุจตุปฏิสัมภิทาญาณ นั่นคือ มีลำดับจากสูงสุดไปหาต่ำสุด ต่อไปนี้

“**อรหัตต์ ๕**” หมายถึง ผู้บรรลุอรหัตตผลแล้ว ท่านผู้สมควรรับทักษิณาและการเคารพบูชาอย่างแท้จริง ได้แก่

- (๑) “**ปัญญาวิมุต**” คือ ผู้หลุดพ้นด้วยปัญญา
- (๒) “**อุกโตภาควิมุต**” คือ ผู้หลุดพ้นได้ทั้งเจโตวิมุตติและปัญญาวิมุตติ
- (๓) “**เทววิชชะ**” คือ ผู้ได้วิชชาสาม
- (๔) “**ฉัพพภิญญะ**” คือ ผู้ได้ภิญญาหก
- (๕) “**ปฏิสัมภิตปปัตตะ**” คือ ผู้บรรลุปฏิสัมภิทา ๔

ด้วยเหตุนี้ ความเข้าใจที่เรียกว่า “**ทัตสนานุตตริยะ**” (ข้อ ๑ ในอนุตตริยะ ๓ = สภาวะอันเยี่ยม ใต้แก่ ทัตสนานุตตริยะ-ปฏิบัติทานุตตริยะ-วิมุตตานุตตริยะ) คือ การเห็นอันเยี่ยม เห็นทั้งธรรมทั้งหลายแห่งอริยมรรค และเห็นวิบากที่เป็นอริยผล นั่นคือ “**การเห็นนิพพาน**” จึงเป็นเรื่องสำคัญยิ่งในการปฏิบัติธรรม เพราะเป็นการเข้าใจใน “**เส้นทางแห่งมัฆมาธัมมปฏิบัติทา**” หมายถึง การปฏิบัติธรรมถูกหลักด้วยโยนิโสมนสิการ แต่ไม่ได้หมายความว่า การบรรยายเป็นเรื่องอธิบายที่สูงส่งเกินมนุษย์จะเอื้อมถึง แต่ต้องค่อยๆ ปฏิบัติทำความเข้าใจที่ถูกต้องตามลำดับจากง่ายไปหายาก การเข้าไปสูดโคล่กลางลำหรือไปกินยอดไม้เลยนั้น จึงเป็นเรื่องยากที่ทำให้ล้มเหลวในการปฏิบัติธรรม ต้องเป็นเมฆธรรมที่กินจากรากโคนลำต้นไปหายอดไม้ ซึ่งยอดไม้ก็มีกิ่งก้านสาขาที่โผล่ลอยในท้องฟ้า มีระดับความสูงแตกต่างกัน นั่นคือ ใครจะขึ้นยอดไม้ได้สูงสุดกว่ากัน และยอดบนสุด ก็เรียกว่า “**การดับขันธปรินิพพาน-สุปปาติเสสนิพพาน**” (กิเลสทั้งหลายก็ครอบงำจิตใจคนในลักษณะเดียวกันนี้เช่นกัน เปรียบเทียบกับ ต้นไม้แห่งกิเลสน้อยใหญ่มาปีบได้จิตมนุษย์ตลอดเวลา ที่หลวงปู่มั่น กุริทัตโต ปรารภเดือนสติไว้ดีแล้ว) ทั้งหมดที่กล่าวมา คือ กระบวนการทางสมาธิและปัญญาที่เกิดขึ้นในสมองคน ที่เป็นเรื่องยากที่มนุษย์จะถ่ายทอดประสบการณ์ดังกล่าวนี้ ไปให้คอมพิวเตอร์ทำงานแทน แล้วนำผลลัพธ์สุดท้ายมาเป็นผลงานของตนเอง ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า พระธรรมมีคุณค่าอยู่ ๖ ประการ ที่เรียกว่า “**พระธรรมคุณ ๖**” ดังนี้

“**พระธรรมคุณ ๖**” หมายถึง **คุณของพระธรรม** ได้แก่

- (๑) “**สุวากขาโต ภควตา ธมฺโม**” **พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดีแล้ว** คือ ตรัสไว้เป็นความจริงแท้ อีกทั้งงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด พร้อมทั้งอรรถพร้อมทั้งพยัญชนะ ประกาศหลักการครองชีวิตอันประเสริฐ บริสุทธิ์ บริบูรณ์สิ้นเชิง
- (๒) “**สนฺทิฏฺฐิโก**” **อันผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง** คือ ผู้ใดปฏิบัติ ผู้ใดบรรลุ ผู้นั้นย่อมเห็นประจักษ์ด้วยตนเอง ไม่ต้องเชื่อตามคำของผู้อื่น ผู้ใดไม่ปฏิบัติ ไม่บรรลุ ผู้นั้นจะบอกก็เห็นไม่ได้
- (๓) “**อกาลิโก**” **ไม่ประกอบด้วยกาล** คือ ไม่ขึ้นกับกาลเวลา พร้อมเมื่อใด บรรลุได้ทันที บรรลุเมื่อใด เห็นผลได้ทันที อีกอย่างว่า เป็นจริงอยู่อย่างไร ก็เป็นอย่างนั้น ไม่จำกัดด้วยกาล
- (๔) “**เอหิพสุติโก**” **ควรเรียกให้มาดู** คือ เชิญชวนให้มาชม และพิสูจน์ หรือท้าทายต่อการตรวจสอบ เพราะเป็นของจริงและดีจริง
- (๕) “**โอบนยิโก**” **ควรน้อมเข้ามา** คือ ควรน้อมเข้ามาไว้ในใจ หรือน้อมใจเข้าไปให้ถึง ด้วยการปฏิบัติให้เกิดมีขึ้นในใจ หรือให้ใจบรรลุถึงอย่างนั้น หมายความว่า เชิญชวนให้ทดลองปฏิบัติดู อีกอย่างหนึ่งว่า เป็นสิ่งที่นำผู้ปฏิบัติให้เข้าไปถึงที่หมาย คือ นิพพาน
- (๖) “**ปจฺจตุตฺต เวทิตพฺโพ วิญญูหิ**” **อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน** คือ เป็นวิสัยของวิญญูชนจะพึงรู้ได้ เป็นของจำเพาะตน ต้องทำจึงเสวยได้เฉพาะตัว ทำให้กันไม่ได้ เอาจากกันไม่ได้ และรู้ได้ประจักษ์ที่ในใจของตนเอง

ผู้บำเพ็ญเพียรภavanaทั้งหลาย จึงไม่มีความจำเป็นอะไรที่จะอัศจรรย์ใจกับคอมพิวเตอร์ ควรทำตนอยู่ในฐานะ “**นายคอมพิวเตอร์**” ไม่ใช่ “**ข้า-ทาสคอมพิวเตอร์**” เพราะคอมพิวเตอร์คือสิ่งที่มนุษย์ประดิษฐ์สร้างขึ้นมารับใช้มนุษย์ให้ดำรงใช้ได้ง่ายขึ้นบนโลกนี้ ส่วนโลกหน้านั้น ไม่ปรากฏว่ามีการใช้คอมพิวเตอร์หรือมือถือในปรโลกเลย (ไม่ปรากฏในพระไตรปิฎกสักเล่มเดียว มีแต่บอกว่า ให้ละกิเลสและทุกข์อย่ายึดมั่นถือมั่น แม้ในจิตของตนเอง) ประการสำคัญ มนุษย์เป็นผู้เขียนคำสั่งในโปรแกรมให้คอมพิวเตอร์ทำงานให้ คอมพิวเตอร์จะทำงานได้ดีที่สุด ก็มนุษย์จัดลำดับงานให้ตอบสนองค้นหาของมนุษย์ เพียรแต่ทำให้คอมพิวเตอร์ประมวลผลให้ คือ ทำงานบางอย่างแทนมนุษย์ ที่เรียกว่า “Microprocessor” และเป็นเรื่องแปลกที่มนุษย์ส่วนใหญ่ไม่ยอมศึกษาค้นคว้าจิตวิญญาณของตน ไม่อยากรู้พลังสมองหรือพลังปัญญาของตนเอง แต่ชอบสอดรู้สอดเห็นเรื่องชาวบ้าน คือ “**สัมผัปลาปะ**” คำพูดเพื่อเจ้อ นินทาชาวบ้าน และครอบครัวตนเอง เพื่อชურสวงสนทนา สุดท้ายก็เกิดจิตวิปริต คือ “**มิจฉาทิฏฐิ**” ความเห็นถือผิด ผิดที่เกิดมาเป็นคน ผิดที่มีชีวิตอยู่อย่างไรค่า ผิดที่ตายแล้วสร้างมลภาวะเป็นพิษให้ญาติพี่น้องเพื่อนทั้งฝูง ผิดที่สร้างความเดือดร้อนให้ยมบาล ทั้งให้ลงนรกและลงมาเกิดใหม่ (ชีวิตสันตติในสังสารจักร) ทั้งหมดคือ ความไม่รู้จริงแห่งอวิชา จึงไม่เกิดปัญญาดีที่จะเห็น “**แสงสว่างแห่งพระสัทธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า**” จึงเห็นชั่วเป็นดีไปหมด

ฉะนั้น นวัตกรรมความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี คือ ผลงานทางปัญญาของมนุษยชาติทั้งหมด ซึ่งทุกคนปฏิเสธผลงานนี้ได้ยาก เพียงแต่ว่าใครจะมี “**สติสัมปชัญญะ-สติปัญญา**” นำมาใช้ประยุกต์คัดแปลงให้เป็นประโยชน์สูงสุดในกิจของตน เพื่อให้เป็นเครื่องทุ่นแรง เช่น พระสงฆ์นำมาใช้ในการเผยแผ่พระศาสนาช่วยในฐานะเป็นสื่อการเรียนการสอนธรรม เพื่อให้เข้าใจได้ง่ายกว่าการสอนด้วยปากเปล่า ซึ่งทำให้เกิดภาพรวมในองค์กรธรรมทั้งหลายได้ง่ายขึ้น เป็นต้น ไม่ใช่เพื่อประโยชน์อย่างอื่นอันไม่ใช่กิจของสงฆ์ เช่น ทำธุรกิจแข่งกับชาวบ้าน คุยกับสีกาไม่เป็นเวลาที่ควรจะมณสิการกรรมฐาน จะทำวัดหรือจำวัดก็ไม่ได้ เป็นต้น อันเป็นเหตุให้ถึงต้องอาบัติปาราชิกได้ เพราะไม่สำรวมกายวาจาใจแห่งอินทริย์ทั้ง ๖ “**บาปแห่งวิบัติทั้งปวง**” อันนำมาซึ่งเหตุแห่งความประมาท ดังนี้

“**วิบัติ ๔**” หมายถึง *ความคิดพลาด ความเคลื่อนคลาด ความเสียหาย ความบกพร่อง ความใช้การไม่ได้* ได้แก่

- (๑) “**ศีลวิบัติ**” คือ วิบัติแห่งศีล เสียศีล สำหรับพระภิกษุ นั่นคือ ต้องอาบัติปาราชิก หรือ สังฆาทิเสส
- (๒) “**อาจารย์วิบัติ**” คือ วิบัติแห่งอาจารย์ เสียความประพฤติ จรรยาบรรณไม่ดี สำหรับพระภิกษุ นั่นคือ ต้องลหุกาบัติ แต่ถูกลัจฉัย ถึง ทุพภาสิต
- (๓) “**ทิฏฐิวิบัติ**” คือ วิบัติแห่งทิฏฐิ ความเห็นคลาดเคลื่อน ผิดธรรมผิดวินัย
- (๔) “**อาชีพวิบัติ**” คือ วิบัติแห่งอาชีพ ประกอบมิฉอาชีพ หาเลี้ยงชีพในทางที่ผิด

มิฉะนั้น ก็ให้พิจารณาถึงธรรมเนียมอันเป็นพระสัตตสุตตของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๗ ประการ ว่าตนเองเป็นพุทธมามกะจริงแท้แค่ไหน ยิ่งถ้าเป็นสมณเพศผู้ออกบวชแล้ว ให้สำคัญตนว่า “ผู้จะเป็นพระพุทธรเจ้า” ดังนี้

- (๑) “**เอกัณฑนิพพิทา**” คือ ความหน่ายสิ้นเชิง ไม่หลงไหลเคลิบเคลิ้ม
- (๒) “**วิราคะ**” คือ ความคลายกำหนด ไม่ยึดติดรัดตัว เป็นอิสระ
- (๓) “**นิโรธ**” คือ ความดับ หมคกิเลสหมดทุกข
- (๔) “**อุปสมะ**” คือ ความสงบ
- (๕) “**อภิญญา**” คือ ความรู้อย่าง ความรู้ชัด
- (๖) “**สัมโพธิะ**” คือ ความตรัสรู้
- (๗) “**นิพพาน**” คือ ภาวะที่หลุดพ้นจากกิเลสและกองทุกข์แล้ว

ให้พิจารณาธรรมเครื่องขัดเกลากิเลส “**ศีลเลขธรรม**” เป็นเครื่องประกอบการทำดี หรือ ธรรมเครื่องปลดปล่อยจากโยคธรรมทั้งหลาย “**โยคเกษมธรรม**” อันเป็นธรรมที่ถูกต้อง “**ญายธรรม**” คือ “**อริยมรรคมีองค์ ๘**” อันเป็นธรรมเครื่องให้หลุดพ้นจากวิญญะ ให้พิจารณานัยแห่ง “**ศีลเลขธรรม**” ดังนี้

ว่าด้วย คุณ ๕ ประการ

(พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณาสกั เล่ม ๑ ภาค ๑ - หน้าที่ 233 FILE 17)

“**คุณ ๕**” นี้ (ความมักน้อย-ความสัน โद्य-ความขัดเกลากิเลส-ความเป็นผู้เลี้ยงง่าย-และ-การปรารถนาความเพียร ให้เปรียบเทียบกับ “**ลักษณะตัดสินธรรมวินัย**” ได้แก่ (๑) วิราคะ-ความคลายกำหนด (๒) วิสังโยค-ความหมดเครื่องผูกมัด (๓) อปจยะ-ความไม่พอกพูนกิเลส (๔) อัปปิจจตา-ความอยากอันน้อย (๕) สันตุฎฐี-ความสัน โद्य (๖) ปวิเวก-ความสงัด (๗) วิริยารัมภะ-การประกอบความเพียร (๘) สุภรตา-ความเลี้ยงง่าย ธรรมทั้งหมดหมวดนี้ ตรัสแก่พระนางมหาปชาบดีโคตมี) ของภิกษุที่บรรพชาแล้ว ก็จักช่วยให้กถาวัตถุ ๑๐ บรรพชาอย่างไร

อธิบายว่า: ในจำนวนคุณธรรมทั้ง ๕ นั้น กถาวัตถุ ๑ ประการ คือ (๑) ความเป็นผู้มักน้อย (๒) ความสัน โद्य และ (๓) การปรารถนาความเพียร ที่มาในพระบาลีนี้แล้ว รวมกันเข้าได้กับ “**ศีลเลขธรรม**” เพราะว่า “**ศีลเลขธรรม**” นี้ เป็นชื่อของกถาวัตถุเหมือนกันทุกข้อ สมด้วยพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า:

“คูก่อนอานนทฺ์ ก็แตกถานันัน เป็นเครื่องขัดเกลากิเลสอย่างยั้ง สะดวกแก่การเปิดเผยจิต (ออกจากกิเลส) เป็น ไปพร้อม เพื่อ (๑) “**นิพพิทา-เอกัณตนิพพิทา**” (ความหน่ายสิ้นเชิง ไม่หลงไหลเคลิบเคลิ้ม) โดยส่วนเดียว เพื่อ (๒) “**วิราคะ**” (การสํารอกกิเลส ความคลายกำหนด ไม่ยึดติดรัดตัว เป็นอิสระ) เพื่อ (๓) “**นิโรธะ**” (การดับกิเลส ความดับ หมดกิเลสหมดทุกขั) เพื่อ (๔) “**อุปสมะ**” (การสงบระงับกิเลส ความสงบ) เพื่อ (๕) “**อภิญญา**” (ปัญญานันยัง ความรู้ยั้ง ความรู้ชัด) เพื่อ (๖) “**สัมโพธะ**” (การตรัสรู้) เพื่อ (๗) “**พระนิพพาน**” (ความดับสนิทแห่งกิเลส) ถถานันันคืออะไร ได้แก่ “**อัปปัจฉกถา**” (ถถาว่าด้วยความมกน้อย)” **หมายเหตุ:** ธรรมทั้งหมดในข้อนี้ ฟังรู้ว่าเป็นธรรม เป็นวินัย เป็นสัตถุศาสน์ คือ “**คำสอนของพระศาสดา**” ได้ตรัสแก่พระอุบาลีด้วยเช่นกัน

ความพิสดารเป็นดังว่ามานี้ คุณ ๕ ประการบริบูรณ์ก็จักช่วยให้ถถาวัถถุ ๑๐ บริบูรณ์ได้อย่างนี้

“ถถาวัถถุ ๑๐” หมายถึง **เรื่องที่ควรพูด เรื่องที่ควรนำมาสนทนากันในหมู่ภิกษุ** ได้แก่

- (๑) “**อัปปัจฉกถา**” คือ เรื่องความมกน้อย ถ้อยคำที่ชักนำให้มีความปรารถนากน้อย ไม่มกมากอยากเด่น
- (๒) “**สันตุฎฐิกถา**” คือ เรื่องความสัน โดย ถ้อยคำที่ชักนำให้มีความสัน โดย ไม่ชอบฟุ้งเฟ้อหรือปรนปรือ
- (๓) “**ปวิเวกกถา**” คือ เรื่องความสงัด ถ้อยคำที่ชักนำให้มีความสงัดกายใจ
- (๔) “**อสังสัคคกถา**” คือ เรื่องความไม่คลุกคลี ถ้อยคำที่ชักนำให้ไม่คลุกคลีด้วยหมู่
- (๕) “**วิริยารัมภกถา**” คือ เรื่องการปรารถนากเพียร ถ้อยคำที่ชักนำให้มุ่งมั่นทำกเพียร
- (๖) “**ถิลกถา**” คือ เรื่องศีล ถ้อยคำที่ชักนำให้ตั้งอยู่ในศีล
- (๗) “**สมาธิกถา**” คือ เรื่องสมาธิ ถ้อยคำที่ชักนำให้ทำจิตมั่น
- (๘) “**ปัญญุกถา**” คือ เรื่องปัญญา ถ้อยคำที่ชักนำให้เกิดปัญญา
- (๕) “**วิมุตติกถา**” คือ เรื่องวิมุติ ถ้อยคำที่ชักนำให้ทำใจให้พ้นจากกิเลสและความทุกขั
- (๑๐) “**วิมุตติญาณทัสสนกถา**” คือ เรื่องความรู้ความเห็นในวิมุติ ถ้อยคำที่ชักนำให้สนใจและเข้าใจเรื่องความรู้ความเห็นในภาวะที่หลุดพ้นจากกิเลสและความทุกขั

เพราะฉะนั้น สมณเพศใช้เทคโนโลยีที่ก้าวหน้าล้ำยุคเหมือนอันธพฤษชนันัน ต้องใช้วิจารณ์ถถาด้วยความสำรวมระวังตนแห่งอินทริยัทั้ง ๖ ว่า ถถานันันกำลังทำผิดพระวินัยตามคำสอนของพระศาสดาหรือไม่ ถถาไม่เชื่อฟังก็อย่ามาบวชในพระศาสนานันันเลย เสียลูกเสียฟอร์มตัวเองเปล่าๆ ไปประกาศลัทธินอกพระพุทธรศาสนาใหม่ไปเลยดีกว่า เพราะเป็นเรื่องน้อบอาย ทำผิดศีลแล้วบางคนบางตนยังหาถถาแก้ตัวว่าเป็นเพราะคนอื่นก็มี โดยเฉพาะอย่าง การใช้โปรแกรมไลน์ (Line Applications) ที่สมาชิกใครก็ได้ที่จะละเมิดสิทธิส่วนตัว ยิ่งหนักกว่าการขอเบอร์มือถือเสียอีก เพราะเข้ามาเป็นฟวงเป็นทลาย ทำผิดวินัยข้อ “**สันตุฎฐิ-ความสัน โดย**” และ “**อสังสัคคกถา**” คือ **เรื่องความไม่คลุกคลี ถ้อยคำที่ชักนำให้ไม่คลุกคลีด้วยหมู่** ถถาอยากคุยมีเพื่อนมากก็ เป็นหมอล่า ถิก นักร้อง นักรถเมือง ไปเลยดีกว่า อย่ามาบวชให้เสียภาพจนันันตัวเองเปล่าๆ มาเป็นแบบอย่าง

เลวๆ ให้เสื่อมหมองในพระศาสนาเปล่าๆ ไม่มีบุญนิมิตที่บ่งบอกการเข้าถึง “อริยมรรคมีองค์ ๘” มีข้อเดียวที่
 ครั้งสี่ครั้งคน คือ “กัลยาณมิตตตา” ไม่รู้ตนเองจะไปเป็นมิตรแท้หรือมิตรเทียมกับเขาคอนอื่น เพราะขณะนี้
 กำลังทำตนผิดคิดด้วยความวิบัติผิดพลาดทั้งปวง ฉะนั้น พุทธบริษัทและพุทธศาสนิกทั้งหลาย ไม่ควรยิ่งที่จะ
 ทำเรื่องบาปเสียเองในเขตธรณีสงฆ์หรือเขตอภัยทาน ให้เกิดความเสื่อมศรัทธาในตัวท่านเอง ถ้าไม่ไหวก็ให้
 ลาสิกขาออกไปดีกว่าหรือสำรวมด้วย “อินทรีย์ ๖” หรือ “สังวร ๕” จะงดงามกว่า ไม่มีข้อยกเว้นว่าสมณะ
 หรือฆราวาส ที่จะแสดงความเป็นพุทธะในทางที่ถูกต้อง

อย่างไรก็ตาม พุทธบริษัททั้ง ๔ คณะ ไม่มีหน้าที่จะต้องเป็นผู้นำในทางเทคโนโลยี เพราะเป็นเรื่องของนัก
 ธุรกิจมากกว่าสมณะเพศ ผู้ต้องการหลุดพ้นจากวิสัยของโลก ไม่ใช่ส่งรับไลน์หรือโทรศัพท์ แต่ให้ “มนสิการ
 กรรมฐาน” ด้วย “สังวร ๕” อย่างจริงจัง สำหรับ “พุทธปัญญาญาณ” ที่เกิดจากการเจริญภาวนากรรมฐานนั้น
 ประเสริฐกว่าคอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต ดาวเทียม มือถือ เพราะจิตที่พัฒนาดีแล้ว รอบรู้ได้รวดเร็วกว่า
 คอมพิวเตอร์จะคำนวณเสียอีก เพราะเรื่องทั้งหมดบนโลกนี้ ไม่หนีเลิศเกินเลยคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธ
 เจ้าของเราทั้งหลาย แล้วท่านหยุดแล้วหรือยังพระอรหันตนิมิตสพอริยสาวกแห่งตถาคตหยุดแล้ว ใน
 ท่ามกลางความเคลื่อนไหวของโลกมนุษย์ไม่หลงไหลไปตามกระแสโลกธรรม หรือกระแสสังคมที่หลงทิศ
 ให้เปรียบเทียบ “พุทธปัญญาญาณ” (นิพพาน) กับ “เทคโนโลยีสมัยใหม่” ได้แก่ คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต
 การสื่อสารคมนาคมผ่านดาวเทียม อุปกรณ์สื่อสาร เป็นต้น ดังนี้

เทคโนโลยีสมัยใหม่-โลกียะ	พุทธปัญญาญาณ-โลกุตระ
(๑) “ราคา” เพื่อความกำหนดข้อมใจเสริมคิดใคร่	(๑) “วิราคะ” คือ ความคลายกำหนด
(๒) “โยคะ-สังโยชน์” เพื่อผูกมัดประกอบทุกข์	(๒) “วิสังโยค” คือ ความหมดเครื่องผูกมัดในทุกข์
(๓) “อุปพหูหมกิละสะ” เพื่อพอกพูนกิเลส	(๓) “อปจยะ” คือ ความไม่พอกพูนกิเลส
(๔) “มหิจฉตา” เพื่อความมักมากอยากใหญ่	(๔) “อัปปิจฉตา” คือ ความอยากมักน้อย
(๕) “อสังตฤฐิตา” เพื่อความไม่สัน โดย	(๕) “สังตฤฐิตี” คือ ความสัน โดย
(๖) “สังสัคคะ” เพื่อความคลุกคลีอยู่ในหมู่	(๖) “ปวิเวก” คือ ความสงัดกายใจ
(๗) “โกธัชชะ” เพื่อความเกียจคร้าน	(๗) “วิริยารัมภะ” คือ การประกอบความเพียร
(๘) “ทุพภระ” เพื่อความเลี้ยงยาก	(๘) “สุภรตา” คือ ความเลี้ยงง่าย

หมายเหตุ: “อสังตฤฐิตี” หมายถึง ผู้เว้นจากการคลุกคลี ๕ อย่างเหล่านี้ คือ (๑) **สวานสังสัคคะ**-คลุกคลีด้วยการ
 ฟัง (๒) **ทัสสนสังสัคคะ**-คลุกคลีด้วยการเห็น (๓) **สมุทธาปสังสัคคะ**-คลุกคลีด้วยการสนทนา (๔) **สัมภอกสัง
 สัคคะ**-คลุกคลีด้วยการบริโภคน (๕) **กายสังสัคคะ**-คลุกคลีด้วยกาย

ฉะนั้น อาจสรุปได้ว่า “ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่ล้ำยุค” นั้น คือ ตัวแทนของกิเลสตัณหาทั้งหลาย ซึ่งเป็นรากเหง้าของทุกข์ (ทุกขมูล) ที่แฝงมาในรูปแบบความเจริญทางวัตถุที่มีผลต่อความสุขทางกาย ถ้าจะเปรียบเทียบกับ “อาหาร ๔” (กาวฬิงการาหาร-กำหนดรู้ราคาที่เกิดจากเบญจกามคุณ ผัสสาหาร-กำหนดรู้เวทนา ๓ มโนสังยุเจตนาหาร-กำหนดรู้ตัณหา ๓ วิญญาณาหาร-อันกำหนดรู้นามรูป) น่าจะเห็นภาพที่ชัดเจนได้ คือ มีทั้งประโยชน์และโทษมหันต์ ฝ่ายผู้ใช้ควบคุมเจตนาในปรารถนาสิ่งนั้นอย่างไร เป็นไปใน “ธรรม ๓” ชนิดไหนดี (๑) กุศลธรรม (๒) อกุศลธรรม และ (๓) อัปยาคธรรม ข้อที่พึงพิจารณาเพิ่มเติม คือ ในบรรดา “เทคโนโลยีทั้งหลาย” หรือจะเรียกว่า “นวัตกรรมล้ำสมัย” (Sophisticated Innovations) นั้น เป็นได้แค่ผู้อำนวยความสะดวกให้มนุษย์ผู้เป็นเจ้าของ ผู้ประดิษฐ์ (Inventors) จะเข้าใจดีในสิ่งที่ตนประดิษฐ์ แต่คนใช้ต้องเตรียมใจให้เป็นที่เป็นทาง ไม่หลงใหลมกมายหรือมัวเมาลุ่มหลง เพราะคิดได้แค่เพียงเป็นคนใช้ของที่ตอบสนองตัณหาของตนเท่านั้น และอย่าลืมนึกว่า คอมพิวเตอร์และอุปกรณ์ฟุ้งทั้งหลายนั้น ไม่ใช่สิ่งอัศจรรย์จากเทพเจ้าอะไรทั้งสิ้น มันคือแขนขาสมองจำลองของเจ้าของมัน ที่จะสั่งใช้มันตามความต้องการ คนชั่วเป็นเจ้าของ สังคมและโลกก็เดือดร้อนเป็นทุกคิก คนดีศรีเมืองใช้ สังคมและโลกก็มีความสุข ไม่เดือดร้อนกัน มีแต่สงบเย็นเป็นสุคติ มนุษย์เป็นนายเครื่องจักรที่สั่งให้มันทำงาน มันทำตามคำสั่งของมนุษย์ (Programs or Applications) เหมือนรถยนต์ ถ้าคนไม่ขึ้นขับ มันก็วิ่งไม่ได้ คนชั่วใช้ สังคมก็เดือดร้อน คนดีขับก็เป็นประโยชน์แก่ตนและสังคม เป็นต้น ผู้บำเพ็ญเพียรภาวนาทั้งหลาย ต้องรู้เท่าทันการในเรื่องนี้ มีปฏิภาณไหวพริบ คือ อยากรู้ก็ต้อนถึงพร้อมด้วย “ปฏิสัมภิทา-ปฏิสัมภิทาสัมปทา” จะเป็นได้แค่ “โลกียปัญญา” (ปุถุชน) หรือ “โลกุตตรปัญญา” (อริยบุคคล) ก็ตาม ก็ต้องใช้ปัญญา (สติสัมปชัญญะ) ในการแยกแยะให้เห็นชัดทั้ง “ประโยชน์ทางคุณ” และ “ประโยชน์ทางโทษ” สิ่งเหล่านี้ ไม่ใช่เครื่องมือนำพาในการหลุดพ้นจากกิเลสและทุกข์ทั้งปวง ไม่ต้องไปแข่งมีแข่งได้ในสิ่งเหล่านี้ ให้เสียสติหรือวิปลาสไป ให้จำไว้ให้ได้ว่า “**ตอนสมัยพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้นั้น ไม่มีอุปการณเทคโนโลยีใดๆ มีแต่กองหย้าคาที่รองนั่ง**” (หมายเหตุ: ไม่ใช่มีกุฎติดแอร์ ไม่ใช่แข่งกันมีรถราคาแพงไว้ใช้ แม้แต่ตอนเสด็จผนวชระดับกษัตริย์ก็แค่ทรงม้าจากวังเท่านั้น ถ้าปฏิบัติธรรมจริง คือ ให้ละจากเรื่องโลกให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ละจาก “**ตนเอง-คนที่รัก-คนสามัญ-คนศัตรูผู้แวง**” ทำได้ด้วยแผ่เมตตาให้เท่าเทียมกัน (นั่นคือ แผ่ไปทั่วอย่างไม่มีขอบเขต เรียกว่า “อนธิโสภรณา”) แต่ไม่ใช่ปฏิบัติสุดเอียงโดยวิปริต ไม่ถือใส่เสื้อผ้าอย่างชนิดหลุดโลก อันไม่ใช่ทางแห่งมัชฌิมาปฏิปทา) เพราะฉะนั้น มนุษย์ยังพัฒนาเทคโนโลยีล้ำเลิศมากแค่ไหน ยังเป็นการพอกพูนกิเลสมากขึ้นเท่านั้น ไม่ใช่เรื่องที่ผู้ปฏิบัติธรรมจะต้องเข้าไปคลุกคลี แต่ให้เจริญ พอกพูน ไพบูลย์ ด้วยสะสม “**กุศล-โยนิโสมนสิการ-อุเบกขา-มรรค-สมถวิปัสสนา**” ที่พระชินาสพ ผู้แสวงคุณอันยิ่งใหญ่เหล่านั้น ประพฤติตามๆ กัน คือปฏิบัติกันมาแล้ว เพื่อบรรลุ “**ญาณทัสนะ**” (ญาณทัสนะ-ญาณทัสสนวิสุทธิ คือ ความรู้ทั้งหมดในอริยสัจจ์ ๔) เพื่อทำที่สุดทุกข์ในวัฏฏะ (วิวัฏฏะ หมายถึง สภาวะปราศจากกิเลส กรรม วิบาก อย่างยั่งยืน) ที่เรียกว่า “**พระนิพพาน**” แม้ทั้งหมดเหล่านั้น

เพราะฉะนั้น คอมพิวเตอร์เป็นเครื่องมืออุปกรณ์ช่วยคำนวณและการประมวลผลตามชุดคำสั่ง ที่เรียกว่า “โปรแกรม –Computer Programming Language” หรือ “แอปพลิเคชัน –Applications” ยิ่งผู้ใช้มีความอัจฉริยะมากเท่าไร ยิ่งได้คุณประโยชน์มากเท่านั้น ถ้าเป็นโจรใช้คอมพิวเตอร์ โจรก็คิดอย่างไรๆ จะปล้นคนอื่นได้ คงไม่นำมาศึกษาพระไตรปิฎกอย่างแน่นอน หรือถ้าเป็นพวกเหล่าทรชนคนชั่ว ก็นำมาใช้เป็นเครื่องมือหากินในการหลอกลวงคนอื่น เปลี่ยนสวรรค์ของคนให้เป็นนรกอเวจีในพริบตา เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ จะเห็นได้ว่า เครื่องข่ายอินเทอร์เน็ตจะเป็นแหล่งเก็บรวบรวมองค์ความรู้ทั้งหมดของมนุษยชาติ ทั้งมีดีและมีชั่ว หรือกุศลธรรม (กลุ่มคนดี) และอกุศลธรรม (กลุ่มคนชั่ว) ผู้ใช้ค้นหาข้อมูลด้วย Key Words ที่เป็นคำกุศล ก็จะได้ข้อมูลที่เป็นกุศลธรรม แต่ถ้าผู้ใช้ขาดสติ ไม่มีสติสัมปชัญญะ นึกคิดแต่เรื่องชั่วๆ ไร้คำชั่วๆ ก็จะได้ข้อมูลในอาณาจักรคนชั่ว ขึ้นมาแสดงให้เห็นพลังความชั่วที่พอกพูนสะสมยิ่งขึ้น การสื่อสารในโลกอินเทอร์เน็ตไม่มีใครมาห้ามความคิด นอกจาก “มโนธรรมของความเป็นคนดีที่จะมีหรือไม่” คนประดิษฐ์คอมพิวเตอร์และนวัตกรรมทางเทคโนโลยีต่างๆ ไม่ใช่คิดอกุศลจิต แต่คนดีมีปัญญาที่ใช้ตามทางของตน และคนชั่วมีความคิดชั่วๆ ก็คงต้องใช้ตามทางชั่วๆ อุบาทว์ วิปริต เพื่อสร้างความเดือดร้อนให้คนอื่น เช่นกัน อย่างเช่น พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ก็ควรใช้เพื่อเป็นสื่อในการศึกษาพระสัทธรรม ไม่ใช่แค่เพียงโน้มนำชักชวนแต่คนทำฝ่าปากกลับบ้านกัน คิดที่เหนือคิดเหนือโลกกว่านั้นให้ได้ คำว่า “เหนือโลก” ไม่ใช่หนังเครื่องบันลวยอยู่บนฟ้า หัวเราะเยาะพวกอหิงส์อินทรีมัน ว่ากูบินเร็วกว่ามึง แต่ถ้าพวกอหิงส์ถามว่า “ใครเร็วเป็นครั้งแรก” ก็คนนั้นแหละจะอหิงส์อินทรีมัน (อย่าดูถูกเหยียบย่ำคนที่ด้อยกว่า) คำว่า “เหนือโลก” ในทางธรรม ย่อมหมายถึง “โลกุตระ” ฉะนั้น ไม่มีใครที่จะปฏิเสธความก้าวหน้าทางวิทยาการหรือเทคโนโลยีของมนุษยชาติได้ แต่ทุกคนทั่วไป จะมีปัญญาความรอบรู้จะใช้นวัตกรรมเครื่องมือเหล่านี้อย่างไร ที่ถูกจริยธรรมในทางสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามทางกายและจิตใจ ที่เรียกว่า “อารยธรรมมนุษยชาติ” (Human Civilization) ส่วนฝ่ายผู้ถือศีลปฏิบัติธรรมนั้น ก็ให้พิจารณาพุทธพจน์ ต่อไปนี้ เป็นอนุสติเตือนใจ:

ปาปญฺเจ ปุริโส กยิรา น กยิรา ปุณฺปนุ

น ตมฺหิ ฌนฺทํ กยิราถ ทุกฺโข ปาปสฺส อจฺจโย

“ถ้าบุรุษพึงทำบาปไปไซ้ ไม่ควรทำบาปนั้นบ่อยๆ ไม่ควรทำความพอใจในบาปนั้น

เพราะว่าความสั่งสมบาปเป็นเหตุให้เกิดทุกข์”

เพราะฉะนั้น ความเป็นผู้ฉลาดเลือกเชื่อชาญชาญใช้ ย่อมถึงประโยชน์สูงสุดแห่งตนได้ก็ต้อง มีกุศลโลบายใฝ่กุศลในการใช้ อันเป็นคุณชาติของผู้ปฏิบัติธรรมถูกเหมาะสมแก่กรรม ไม่ฝ่าฝืนพระธรรมวินัย ไม่มีพฤติกรรมอุบาทว์วิปริต ในการครองเพศสมัยนั้นๆ ถ้าเป็นคฤหัสถ์ก็ให้เป็นธรรมาวาส ถ้าเป็นสมณเพศก็ให้เป็นอริยชน ซึ่งหมายถึง เป็นผู้ปฏิบัติถูกต้องด้วย “วิชาและจรณะ” อันแสดงคุณชาติของความเป็นพุทธะ นั่นเอง

ในอันดับต่อไปนี้ ให้พิจารณาถึงประเด็น “มนุษย์มีสมองที่ควบคุมสมองกลของคอมพิวเตอร์” ผู้เขียนบรรยายธรรมในเว็บไซต์ **Siripat.Com** ได้พัฒนาโปรแกรมตรวจวัดระดับคุณภาพจิตใจที่ปราศจากจิตตอุปกิเลสทั้ง ๑๖ อากาโร (รวมทั้ง “นิวรณ์ ๕”) อยู่ในระดับใดบ้างในแต่ละวัน ซึ่งท่านทั้งหลายสามารถเข้าไปตอบแบบสอบถามนี้ได้ ที่ลิงค์ (Link) หน้าแรกของเว็บไซต์ ซึ่งเป็นตัวอย่างการบังคับคอมพิวเตอร์ให้ประมวลผลข้อมูลจากผู้ตอบแบบสอบถามส่งผลเข้าไป (Input Data) โดยผู้ตอบแบบสอบถามนั้น จะต้องประเมินผลจากความรู้สึกนึกคิด คือ ทศนคติ หรือ ความเห็น แล้วประเมินตนเองด้วยเกณฑ์วัดคะแนน ๕ ระดับ จากน้อยที่สุดไปหามากที่สุด ว่าตนเองมีการระงับ “อุปกิเลส ๑๖” แต่ละข้อ ได้มากที่สุดแค่ไหน ดังนี้

“อุปกิเลส ๑๖” หมายถึง โทษเครื่องเศร้าหมอง สิ่งที่ทำให้จิตใจให้เศร้าหมองขุ่นมัว รั้บคุณธรรมได้ยาก เรียกอีกอย่างว่า “จิตตอุปกิเลส” ได้แก่

- (๑) “**อภิชฌาวิสมิโสภะ**” คือ คิดเพ่งเล็งอยากได้ โลกไม่สมควร
- (๒) “**พยาบาท**” คือ คิดร้ายเขา
- (๓) “**โกธะ**” คือ ความโกรธ
- (๔) “**อุปนาหะ**” คือ ความผูกโกรธ
- (๕) “**มัจจะ**” คือ ความหลงผิดของผู้อื่น
- (๖) “**ปลาสะ**” คือ ความดีเสมอ
- (๗) “**อิสสา**” คือ ความริษยา
- (๘) “**มัจฉริยะ**” คือ ความตระหนี่
- (๙) “**มายา**” คือ มารยา
- (๑๐) “**สาถะยยะ**” คือ ความโอ้อวดหลอกเขา
- (๑๑) “**ถัมภะ**” คือ ความหัวดีอวดกระด้าง
- (๑๒) “**สาร์ัมภะ**” คือ ความแข่งดีไม่ยอมลดละ
- (๑๓) “**มานะ**” คือ ความถือตัวทะนงตน
- (๑๔) “**อติมานะ**” คือ ดูหมิ่นเขา
- (๑๕) “**มทะ**” คือ ความมัวเมา
- (๑๖) “**ปมทะ**” คือ ความประมาทละเลยเลินเล่อ

ดังนั้น การประเมินตนเองที่ดีที่สุด คือ คะแนนระดับ ๕ คะแนน ในทุกข้อธรรมย่อยของ “อุปกิเลส ๑๖” ซึ่งหมายถึง จิตได้พัฒนาไปถึง “จตุตถฌาน–ฌานที่ ๔” (จิตประภัสสร) คือ ได้ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ ๔.๐๐ โดยผู้เขียนโปรแกรมสั่งให้คอมพิวเตอร์เปรียบเทียบคะแนนที่เครื่องคำนวณกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในฐานข้อมูลของโปรแกรม สิ่งนี้ แสดงว่า คอมพิวเตอร์ไม่ได้คิดเอง มนุษย์เป็นผู้กำหนดเกณฑ์และขั้นตอนการทำงานให้กับคอมพิวเตอร์ จะถูกหรือผิด คนเขียนโปรแกรมกำหนดไว้เอง ซึ่งขึ้นกับความเชี่ยวชาญทั้งด้านหลักกรรมและทักษะการเขียนชุดคำสั่งด้วย (๑) “ภาษาวิซชวลเบสิก” (Visual Basics Language) (๒) “ภาษาจาวา” (JAVA Language) (๓) ภาษา HTML: Hypertext Markup Language และ (๔) ภาษา ASP: Application Service Provider เพื่อนำเสนอข้อมูลผ่านระบบอินเทอร์เน็ต ดังนั้น องค์ความรู้ที่นอกเหนือจากนี้ คือ “สถิติสำหรับงานวิจัย” ได้แก่ “ค่าเฉลี่ย” (Mean) พร้อมด้วยเกณฑ์การตีค่าระดับคะแนนจาก ๑–๕ ระดับ และ “ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน” (Standard Derivation) เพื่อให้คอมพิวเตอร์นำไปทำงานได้ จะต้องเขียนเป็นสูตรด้วย “ภาษาเบสิก” หรือ “ภาษาวิซชวลเบสิก” เป็นคำสั่งที่ฝังตัวใน “ภาษา ASP” (ASP Source Codes) อีกครั้งหนึ่ง การเขียนชุดคำสั่งในแต่ละขั้นตอน เรียกว่า “Module” โดยจัดลำดับการทำงานที่มีขั้นตอนชัดเจน เพื่อนำเสนอข้อมูลสารสนเทศ (Information) ทางหน้าจอได้ทันที ทั้งความสันทัดใน “การออกแบบหน้าเว็บเพจ” (Webpage Design) ที่เหมาะสมและสวยงาม พร้อมด้วยกรแทรก “ชุดรหัสคำสั่งของภาษาจาวา” (JAVA Source Codes) ในการให้รายละเอียดข้อมูลเพิ่มเติม เพื่อให้ผู้ประเมินผลตนเองได้เข้าใจดีขึ้นตามหลักกรรมที่ขึ้นกับระดับผลคะแนนที่คำนวณและประมวลผลที่ดีความหมายค่าคะแนนแล้ว ทั้งหมดนี้ **“มนุษย์เป็นผู้คิดขึ้นมาหมด คอมพิวเตอร์ไม่ได้คิดขึ้นมาเอง”** ถ้ามนุษย์จะคิดเองทำเอง ก็ส่งแบบสอบถามให้ผู้ประเมินผลตนเอง (Subject) เพื่อให้ตอบแบบเช็ครายการ แล้วนำมานับค่าคะแนนในแต่ละระดับ เข้าสู่สูตรคำนวณค่าเฉลี่ย และ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน นำผลคะแนนที่คำนวณได้มาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่ตั้งเอาไว้ แล้วอธิบายค่าคะแนนเฉลี่ยนั้นๆ ดังนี้

เกณฑ์วัดคะแนนค่าเฉลี่ยด้านสุขภาพจิต		
ช่วงค่าเฉลี่ย	ระดับปิดกั้นกิเลส	ความหมาย
4.50-5.00	A = มากที่สุด	สงบระงับดีมาก
3.50-4.49	B = มาก	ปิดกั้นได้ดี
2.50-3.49	C = ปานกลาง	ระมัดระวังพอใช้ได้
1.50-2.49	D = น้อย	ควรปรับปรุงมากขึ้น
.00-1.49	F = น้อยที่สุด	ควรปรับปรุงอย่างยิ่ง

ตัวอย่าง การตีความค่าคะแนนระดับ F

ระดับ F = น้อยที่สุด ช่วงค่าเฉลี่ย 1.00-1.49 หมายถึง ควรปรับปรุงอย่างยิ่ง

 ระดับ F =

น้อยที่สุด ช่วงค่าเฉลี่ย 1.00-1.49 หมายถึง ควรปรับปรุงอย่างยิ่ง = **ระดับอุปกิเลสแทบไม่ได้เลย**

ในขณะนี้ ท่านมีการยับยั้งปิดกั้นอุปกิเลสระดับขั้นน้อยที่สุด เป็นพวกที่อยู่ในทุกติ ภูมิแห่งความไม่เจริญเป็นสุขใจ ทำชั่วคิดชั่วได้ตลอด ที่เรียกว่า อบายภูมิ ๔ ครอบถ้วนสมบูรณ์ ได้แก่ สภาวะหรือที่อันไม่มีความสุขความเจริญ ภาวะเร่าร้อนกระวนกระวาย พวกมีดมัวโง่เขลา อยู่ในภูมิแห่งผู้หิวกระหายไร้สุข พวกหวาดหวั่นไร้ความรื่นเริง มีความชั่วเป็นปกติในนิสัย ลบเลื่อนได้ยาก ขาดสติยังคิด ไม่ใช่เหตุผล มีแต่ใช้สันดานดิบในการตัดสินใจ คุณกผู้มีศีลผู้มีคุณ ไม่ทำบุญ คบเพื่อนชั่วมิตรเทียมอย่างภูมิใจ ฉะนั้น ควรเร่งค้นคว้าหาปัญญาในทางธรรมอย่างเร่งด่วน การล้างระดับอุปกิเลสเหล่านี้ได้ ต้องเจริญสมาธิด้วยศีลที่บริสุทธิ์ด้วยการกระทำทั้งกาย วาจา ใจ แล้วค่อยพัฒนาไปสู่การพิจารณาธรรมที่สูงขึ้นไปตามโอกาสที่สมควร ให้เจริญมรรคาในศีลก่อน อันเนื่องเนื่องกับการกระทำที่สุจริต ได้แก่ สัมมาวาจา สรรวมคำพูดในการพูดเจรจา คำพูดที่ไม่ทำให้คนอื่นเดือดร้อนทั้งกายและใจ นั่นคือ วชิสุจริต ๔ ประพฤติชอบทางวาจา ได้แก่ เว้นจากพูดเท็จ ๑ เว้นจากพูดส่อเสียด ๑ เว้นจากพูดคำหยาบ ๑ เว้นจากพูดเพื่อเจ้อ ๑ สัมมากรรมันตะ สรรวมการกระทำที่ไม่เบียดเบียนตนเองและคนอื่น นั่นคือ กายสุจริต ๓ คือ ประพฤติชอบทางกาย ได้แก่ เว้นจากการฆ่าสัตว์ ๑ เว้นจากการลักทรัพย์ ๑ เว้นจากประพฤติดิฉินกาม ๑ สัมมาอาชีวะ ตั้งมั่นอยู่ในการประกอบอาชีพสุจริต ไม่หลอกเขาเลี้ยวชีพ หรือฉ้อโกงหลอกลวงกินตัดชาวบ้าน ต้องเอาชนะใจตนเองให้ได้ก่อน แล้วจะชนะอุปสรรคทุกอย่างได้ เช่น สัตว์บุรุษทั้งหลาย อย่างลืมน่า ธรรมรักษาผู้ประพฤติธรรม ด้วยประการฉะนี้

ดังนั้น ข้อมูลของคะแนนค่าเฉลี่ยสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสมที่ต้องการ ประการสำคัญ อย่าลืมน่า คอมพิวเตอร์คิดเองไม่ได้ ทุกอย่างคนเป็นผู้กำหนดและวางแผนทุกขั้นตอน ความแตกต่างระหว่าง (๑) การเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามเช็ครายการด้วยกระดาษ กับ (๒) การเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามเช็ครายการด้วยทางออนไลน์ คือ “ความเร็วในการให้คำตอบสุดท้าย” และ แบบสอบถามเช็ครายการทางออนไลน์นั้น สามารถเผยแพร่ได้ทั่วโลก จะตอบคำถาม และจะเช็คคำตอบ ทำได้ตลอดเวลา ไม่จำกัดสถานที่ ซึ่งแบบสอบถามเช็ครายการด้วยกระดาษ ไม่สามารถอยู่เหนือข้อจำกัดด้านความเร็ว เวลา และ สถานที่ สมองกลไม่แสดงอาการเบื่อหน่ายที่จะรับคำตอบและคำนวณ จะกระทำที่ร้อยก็พันครั้ง ก็ดำเนินการให้ทุกครั้ง ตัวอย่างนี้ คือ การใช้สมองกลของคอมพิวเตอร์ช่วยในด้านการศาสนาอย่างแท้จริง ให้ใช้วิจารณ์ญาณถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นของการประเมินผลและวัดผลทางสุขภาพจิตในแต่ละขณะ ท่านสามารถพิจารณาค่าคะแนนเอง โดยพิจารณาจิตของตนว่าอยู่ในระดับคะแนนค่าเฉลี่ยเท่าไร แล้วอธิบายภาวะอาการจิตของตน

ด้วยตนเอง ยิ่งจะเป็นประโยชน์เฉพาะตนยิ่งขึ้น เพราะแต่ละคนต่างก็มี “ภูมิรู้-ภูมิธรรม-ภูมิปัญญา” ที่แตกต่างกัน ย่อมพิจารณาเห็นภาวะจิตที่แตกต่างกัน ประการสำคัญ ผู้เป็นพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ที่มีโอกาสดี มีการศึกษาดี ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน มีโอกาสที่จะทำหน้าที่เผยแพร่สืบทอดพระศาสนาได้ดี ในกลุ่มเครือข่าย เพื่อนมิตรสหาย ก็พยายามเผยแพร่พระธรรมคำสอนของ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้กว้างขวางไพศาลยิ่งขึ้น การให้ทานที่ประเสริฐที่สุด คือ การให้ทางปัญญา “ธรรมทาน” และการชักชวนให้เจริญ “ปฏิบัติบูชา” ก็ใช้เทคโนโลยีที่ล้ำยุคนี้ให้ช่วยเป็นเครื่องมือเผยแพร่และสืบทอดพระศาสนาอีกแรงหนึ่ง ไม่ใช่หมอบหน้าที่ตั้งกล่าวนี้ให้เพียง “พุทธบริษัท ๔” เพียงกลุ่มเดียว ท่านทั้งหลายเหล่านี้ ผู้ไม่ไหวตามลำพัง ตั้งเป็นหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ต้องเอาใจใส่จริง โดยเริ่มต้นที่ตนก่อน ญาติ เพื่อนฝูง มิตรสหาย บุคคลรอบข้าง ให้แผ่ไพศาลออกไปเรื่อยๆ ทำดีไม่ต้องอาย เพราะคนอื่นอยากจะทำเกือบตาย ยังไม่มีสิทธิ์จะได้ทำ อย่าทิ้งโอกาสทองของชีวิต แค่อ่านบทบรรยายธรรมของผู้เขียนบรรยายนี้ที่ **Siripat.Com** วันละบท สัปดาห์ละบท เดือนละบท ปีละบท แล้วบอกต่อๆ กัน ไปให้มาทำบุญเจริญปัญญาด้วยกัน แค่นี้ ผู้เขียนบรรยายก็ภูมิใจมาก ที่ได้ให้ธรรมทานแก่ท่านทั้งหลาย สิ่งนี้ คือ “สามัคคีธรรม” ของชาวพุทธทั้งหลาย ที่ไม่ควรละเลยโอกาสทองแห่งชีวิตที่จะได้ทำบุญอันสูงสุด ด้วยการให้วิทยาทานแห่งพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย อะไรดีๆ กว่าที่กล่าวมานี้ ท่านทั้งหลาย ก็จงคิดจงเจริญด้วยปัญญาอนุโมทนาบุญด้วยตนเอง สวัสดิ์.

